

[Publicat a Narpan.net el 10 de setembre de 2009]

CURT WITTLIN

**REFERÈNCIES INTERNES EN LES OBRES DE FRANCESC EIXIMENIS:
INDICIS DE QUINS LLIBRES, SOBRE QUINS TEMES, TENIA PLANEJAT
L'AUTOR**

Nota preliminar, i invitació a la col·laboració

Ja els primers eiximenistes, maldant per establir un catàleg complet de les obres de Francesc Eiximenis, han vist l'interès que tenen les referències bibliogràfiques que hi fa l'autor. En algunes --aquelles on usa el futur, per exemple en el *Terç*, ms UdeB, f.293v: "D'aquesta matèria [d'hortalisses, bèsties, arbres, plantes, etc.] tractarem en el *Vuitè*, en què havem a parlar de la natura de les coses"-- veiem com el nostre frare tenia "embastats", com deia Massó i Torrents, els tretze llibres del *Cristià* des del moment d'iniciar aquesta *obra*, i que ja posseïa el llibre (o extrets que n'hi havia copiat) que li servirà de font principal: un *De natura rerum*. D'altres --aquelles on usa el passat, per exemple en el *Dotzè* 134: "Alguns ocells viuen e concreen de vent, així com havem ensenyat en el *Vuitè*"-- ens podrien fer creure que sí que havia escrit els llibres així al·ludits. Massó i Torrents, a "Les obres de Fra Francesch Eximeniç", "assaig" publicat l'any 1910 dins *l'Anuari de l'IEC* 3 (reimprès en els *Estudis sobre Francesc Eiximenis* I, Girona 1991, pp. 41-172; veg. p.46) constata que hauria estat "materialment impossible" per al nostre frare polígraf d'escriure, entre el *Terç*, datat de l'u de desembre 1384, i la primera meitat del *Dotzè*, enviada al duc Alfons de Dènia a l'inici del 1487, tots els vuit volums intermediaris. El pare Andrés Ivars, a "El escritor Fr. Francisco Eximénez en Valencia", una sèrie d'articles publicats a *Archivo Ibero Americano* entre el 1920 i el 1926 (reimpresos per Pedro Santonja el 1989; veg. p.104) compartia aquesta conclusió, i resolgué l'enigma: Eiximenis pensava en els lectors que consultaran la seva enciclopèdia del *Cristià* en una biblioteca on hi havia tots els tretze llibres. (Recordeu com Ramon Llull volia fer depòsits de les seves obres completes en tres ciutats distintes.) Per dirigir l'estudis al llibre on trobarà un tractament exhaustiu d'un tema tocat tan sols tangencialment en el llibre que estava llegint, el frare usa, doncs, el futur si aquell llibre és posterior, i el passat si és anterior, al llibre consultat.

Així, en el *Dotzè*, Eiximenis es refereix com si existessin a llibres que no havia acabat mai... almenys no dintre de la sèrie del *Cristià*, però alguns sí com a monografies, per exemple els llibres *De les Dones*, *Dels Àngels*, i la *Vida de Jesucrist*. Aquesta mena de referències són les més interessants. Vegeu, per exemple, la que trobem a la dita *Vida* 10.7.1: "De la celestial benauirança parlí a la fi de *Dones* --i en un *Sermó* que fiu [durant una festa] de tots Sants, que és en el *Sermonari santoral*--, per què no cal repetir una mateixa cosa tantes vegades". Si aquest escrit no s'ha conservat en la forma que tenia com a sermó, almenys el tenim com a peça literària en els cap. 387-385 de *Dones* (d'on en va treure una part el compilador anònim del *Cercapou*, erròniament atribuït a Eiximenis (veg. ed. ENC 85, pp. 14ss)). D'altres referències ens fan lamentar que certes obres, segurament escrites, s'hagin perdut. Així, Eiximenis parla a *Dones* 306 de "Quins actes

són vedats als vers religiosos” (per exemple “vendre, comprar, donar, permutar, llogar” etc.), i acaba dient que n’hi ha “molts d’altres, els quals he posat en l’*Exposició de la Regla dels Frares Menors*, en el capítol de pobretat, i en el llibre apellat *De religió*”. El primer llibre es troba allistat en l’inventari fet a la mort del frare (veg. J. Monfrin, “La bibliothèque...”, reimp. a *Estudis sobre F.E.* cit., p. 262).

D’altres referències són més enigmàtiques. La següent, de *Dones* 249, ens sobta per enviar el lector no al *Terç*, ja acabat, però a un ‘gran tractat’ encara per a escriure: “De cascuna d’aquestes males filles (d’avarícia) podria hom fer un gran tractat, de què de present no em curo, per acurtar aquest llibre. I aiximateix car de cascuna de les dites filles havem a parlar en el vulgar *Llibre de vicis i de virtuts*”. I creix encara més aquesta sorpresa quan llegim, *Àngels* 2.6, “A la paciència podeu ajustar els [altres] remeis dats contra impaciència en el *Llibre de virtuts*”. Eiximenis, ¿s’havia posat a traduir el *Tractatus de virtutibus* i el *Tractatus de septem viciis capitalibus* de Guillem Peraut, dos volums que tenia en la seva biblioteca quan va morir? (Veg. J. Monfrin, *op. cit.*, p. 254).

L’utilitat d’un aplec --el més complet possible-- de tals referències internes en les obres d’Eiximenis sembla evident. Els materials que posem ací a disposició dels col·legues eiximenistes no són exhaustius. Són apunts que vaig prendre ràpidament --sovint abreujant, i modernitzant més o menys, els passatges citats-- durant lectures fetes amb d’altres finalitats. Per completar-les (o corregir-les) s’invita la col·laboració de tota persona que llegeixi textos d’Eiximenis (sobretot el *Segon* i la *Vida de Jesucrist*, poc estudiats per mi). Per facilitar la introducció automàtica d’afegits en aquest banc de dades, es recomana calcar l’estil usat en les ratlles que precedeixen cada entrada (per exemple, • 05 -- III.6, que vol dir ‘al cap. 6 del *Terç* hi ha una referència al *Quint*). L’extensió de cada entrada és opcional. Cal fixar-se bé en el context de les referències: Ben sovint Eiximenis resumeix el tema en qüestió abans i després d’indicar en quin altre llibre darà (o havia donat) més detalls. Vegeu, per exemple, *Primer* 120: “Salomó... fou abominable idolatre i horrible pecador, així com direm en el *Vuitè* quan parlarem de la quinta edat del món” (els puntets representen ací deu mots omesos.)

Les entrades per a cada obra comencen amb referències generals al contingut de l’obra en conjunt. (Per exemple, els sumaris oferts en el “Preàmbol a tots els tretze llibres del *Cristià*”). Segueixen referències puntuals a cada llibre (del 01 al 13) del *Cristià*, seguides de referències a monografies, com *Àngels*, *Dones*, etc. El *Terç* --on hi ha problemes de numeració dels capítols-- es cita, o segons els capítols dins els tres volums editats als ENC, o segons els folis del manuscrit de la UdeB. A la fi de les entrades que tracten dels llibres *Quart* a *Onzè*, o del *Tretzè*, faré un resum del que hi podem aprendre sobre el contingut planejat per a aquests llibres, mai escrits.

Al final de tot afegiré algunes extrets per mostrar l’interés que hi hauria d’aplegar també referències internes d’un lloc en un llibre a un altre lloc del mateix llibre. Ens permeten entreveure fins a quin punt Eiximenis tenia idees clares sobre el que ja havia escrit, o del que encara volia escriure. Vegeu, per exemple, *Terç* 100: “Quina justícia fa Déu comunament dels cruels, veges-lo *davant* a IX capítols après aquest, en aquell que comença «Grans eximplis»”. Ara, aquest no és el cap. 109, sinó el 115. En aquesta mena de referències trobem sovint en els manuscrits, i encara més en els incunables, espais en blanc (que en aquestes pàgines representarem per xxx) en lloc de números precisos.

Afegirem mostres per a encara un altre repertori útil: referències a llibres d'altres autors que Eiximenis recomana als seus lectors que volen saber més sobre algun tema. Per exemple, a la fi del *Primer* 137: “Si vols saber més (sobre com s’escriuen els inicials de Jesucrist), veges el *Derivador* en el vocable de ‘crisis’, i el Brito, i el Papies, i el *Catholicon*, en el vocable de ‘xps’, i aquí trobar-ho-has llarg. Emperò, per tal quant me tem que no sia massa llarg en mos dits, i que no enuig aquells qui ací estudien, lleixo-ho anar de present”.

Afegir ací un paràgraf explicant com (i a qui, etc) es poden enviar noves entrades per a aquest repertori (o correccions).

ELS TRETZE LLIBRES DEL CRISTIÀ

01-13 -- *Preàmbol a tot el Cristià...* ¿Quines matèries conté (l’obra sencera)?

“En summa conté aquestes tres matèries: 1) Ensenya com l’home cristià és per nostre senyor Déu post en gran estament. 2) Veure de l’home cristià son decaïment i en quina manera cau de l’alteSa del gran estament de cristianisme en què Déu l’havia appellat. 3) Veure com l’home així caïgut és per la gran misericòrdia de nostre senyor Déu relevat i ajudat i reparat fort copiosament i piadosament après que és caïgut en sos pecats miserablament”.

02ss (“En els llibres següents”) -- I.113:

“Són estades fetes raons contra la religió cristiana..., especialment contra els sacraments eclesiàstics, i contra ço que la dita religió ensenya ésser pecat i virtut, i contra el lloguer final dels bons i dels mals, emperò per tal com aquestes coses han *dejús* llur propi lloc *en els llibres següents*, per tal de present no direm pus d’esta matèria”.

EL PRIMER DEL CRISTIÀ

01.fi de les rúbriques: “Què és religió cristiana, i com i de quí ha son començament i son ésser, i quines són ses grans i altes dignitats”.

01.4: “Lo *Primer* ensenya com cristianisme és estament el pus excel·lent qui al món sia”.

01.5: “El *Primer* conté sumàriament quatre punts: 1 (comença tantost) ensenya què és cristiana religió i d’on és eixida radicalment i devallada, donant son fonament perquè fon ordenada; 2 (comença cap. 192) ensenya com la santa Església catòlica ha corregut segons diversos temps passats, del començament del món ençà, sots tres lleis justes i santes, ordenades segons bona, millor i molt millor, que s’apellen Llei de Natura, Llei d’Escriptura, i Llei de Gràcia; 3 (comença cap. 206) vint dignitats que la Llei de Gràcia ha sobre la Llei d’Escriptura...; 4 (comença cap. 362) ensenya com en especial Déu ha el poble cristià honrat i li ha singular amor ensenyada per tal com li ha revelats grans misteris i secrets”.

01.18: “Parlarem en aquest *Primer* de la llei amorosa i de la santa religió cristiana qui tota bull d’amor”.

01.Epíleg: “En el *Primer* se tracta, o és tractat, què és religió cristiana i com i d'on pren, o ha pres, fonament, i quines són les seues altes excel·lències i grans dignitats”.

• 01 -- II.9

“Manar que senyal sia fet... és cosa fort presumptuosa..., així com ensenyat és en el *Primer*, en la matèria dels miracles”.

• 01 (i 05) -- II.15

“Aquesta opinió... és tocada en el *Primer* queucom, i en el *Quint* pus longament, perquè aquí aparec, i aparrà, què en deus creure”.

• 01 -- II.31

“ja és dit en el *Primer* en el [*espai en blanc*] capítol, quant faem menció dels mals lletrats”.

• 01 -- II.239 (cap. final)

“Del sant estament cristià..., en el *Primer*”.

• 01 (i 05) -- III.58

“(De la damnació o salvació dels infidels) havem parlat en el *Primer* i en el *Quint*”.

• 01 -- III.185

“(Que el pecat mortal és punit d'eternal pena) és ja tocat en el *Primer*, en el cap. 291”.

• 01 (i 03) -- XII.772, inici

“Que els grans senyors no es degen acostar alquimistes..., n'havem parlat en el *Primer*, i queucom en el *Terç*”.

• 01 -- XII.839

“Pensats els grans fonaments de la santa fe catòlica, posats en el *Primer*, no hi cal altra aprovació”.

• 01 -- *Vida* 3.70

“Aquesta doctrina [que a la fi Déu manifestarà la veritat de la Fe a tots] se tractava en l'estudi d'Oxford en el temps que aní là per estudiar, la qual posà... Ulteredus, monge negre... D'aquesta matèria he parlat en el *Primer*, per què, qui ho vol veure pus llarg, veja-ho aquí”.

• 01 -- *Vida* 3.77

“(Sobre com Jesús va guanyar mèrits per gent bona i mala) he parlat en el *Primer*”.

EL SEGON DEL CRISTIÀ

02 -- I.4: “El *Segon* parla com el cristià és per nostre senyor Déu posat en aquest món i dat a tentació”

02 -- I.4: “El *Segon* tracta com l'home cristià per diverses linatges de tentacions cau de la dignitat de cristianisme i dels dons a ell dats”.

02 -- I.376 (cap. final): “Serà el *Segon*... de tot linatge de temptació, i ensenyarà com d'aquelles, amb l'ajuda de nostre Senyor, podràs haver finalment victòria”.

02 -- II.239 (cap. final): “Qui posa sumàriament tot ço qui es contén en aquest *Segon*: 1) Què és temptació; 2) Per què és dada i permesa per nostre senyor Déu; 3) Per quí som temptats; 4) En quines persones i estaments i condicions són més o menys multiplicades les dites temptacions; 5) Per quina forma proceeix i ve a l'home la temptació”.

- 02 (3?) -- I.47

“...segons que posa el Mestre de les Sentències en el segon llibre, com havem a declarar en el *Terç* següent, entre les altres penes a nós dades per nostre senyor Déu per la obligació original sí és ignorància”.

- 02 -- I.178

“en el *Segon* havem a tractar per què Déu lleixa temptar aquells que sap que seran vençuts”. (Cf. III.239)

- 02 -- I.190

“Contra Pelagi disputarem en el *Segon*, on havem a parlar com s’ajuden ensemps la gràcia de Déu i el franc arbitre de l’home”.

- 02 -- I.283

“En el *Segon* havem a parlar del franc arbitre i de la gràcia que fa bona la voluntat, i de les sues obres”.

- 02 -- III.12

“(Déu lleixa fer mal en el món per moltes raons); havem ja algunes tocases en el començament del *Segon*”.

- 02 -- III.53

“Si se lleva dubte en cristianisme en matèria perillosa..., sostenir el dubte és cosa pus segura, fins que l’Església ho haja determinat. Açò havem ja tocat en el *Segon*”.

- 02 -- III.154

“Primers moviments que venen a la voluntat naturalment... no són pecat. D’açò havem ja parlat en el *Segon*”.

- 02 -- III.191

“Sots l’home se comprén la fembra, qui és dit ‘home ocasionat’, així com ja havem dit en el *Segon*, on havem ensenyat que ella és a l’home ocasió a caure en pecats”.

- 02 -- III.239

“...i hi és respost, encara, en el *Segon*, llà on és dada raó per què Déu lleixa temptar els homes pus que sap que seran vençuts”. (Cf. I.178)

- 02 -- III.271 fi

“D’aquells que són perplexos entre dos mals... havem ja dit en el *Segon*, i direm encara *davall* queucom. Quants són aquests llaços del demoni, dit és aiximateix en el *Segon*”.

- 02 -- III.292

“De temptació havem tractat longament en el *Segon*”.

- 02 -- III.f.431v

“La bonesa divinal dóna sovint mal de pena als homes per tal que esquivin colpa i pecat, així com havem declarat en el *Segon*”.

- 02 -- XII.289

“Així com dit és en el *Segon*, diverses llinatges hi ha de visions”.

- 02 -- XII.388 (*Regiment de la cosa pública* 32)

“(Que segons Agustí elecció per sort no és pecat si es fa amb invocació divina) l’havem ja posat en el *Segon*, parlant de sorts, en la matèria del primer manament”.

- 02 -- XII.570

“(Sobre com els apòstols estaven sempre alegres, també presos o batuts) havem parlat en el *Segon*, tractant la matèria de temptació”.

EL TERÇ DEL CRISTIÀ

03 -- I.04: “El **Terç** ensenya l’home, vençut per la temptació, en quins mals cau, i en quins pecats i crims, i en quins llaços i perills; i en quines i en quantes culpes és obligat i lligat en esta vida mortal.

• 03 -- I.13

“Del pecat original parlarem en el *Terç*”.

• 03 (2?) -- I.47

“segons que posa el Mestre de les Sentències en el segon llibre, com havem a declarar en el *Terç* següent: entre les altres penes a nós dades per nostre senyor Déu per la obligació original sí és ignorància”.

• 03 -- I.112

“Si a Déu plau veuràs en el *Terç* que generositat qui és en la carn poc se val; aquell és pus generós qui mills viu i qui és pus virtuós”.

• 03 -- I.122

“Tractarem d’aquests tres pecats (de Sodoma, riqueses, gola, viure ociosament... en el *Terç*. Aquí veuràs com col·liguen amb si tot altre pecat”.

• 03 -- I.169

“Tot pecat contra l’Esperit Sant és fort terrible i lleig, segons que apar en el *Terç*, on havem a parlar dels pecats aquests”.

• 03 -- I.190

“Com se pot fer que un porti pecat d’altre sens culpa pròpia, d’aquesta matèria parlarem en el *Terç*, quan parlarem del pecat original”.

• 03 -- I.198

“el *Terç*, que parla de pecat i de ses arrels i branques”. [Nota que *Dones* 249 es parla de les filles dels pecats.]

• 03 -- I.214

“Aitant com la persona peca en major ignorància, aitant son pecat és menor, així com s’ha a declarar en el *Terç*, en la matèria de ignorància”.

• 03 -- I.238

“De l’Església com a col·legi de bons i de mals no ha ací lloc de tractar, car aquesta matèria ha lloc en el *Terç*, quan parlarem de males companyies i de bones”.

• 03 (i 05) -- I.291

“(De com Déu no obliga ningú a impossible) se tractarà en el *Quint* en el Tractat de la fe, i aiximateix en el *Terçer*, on se tracta del pecat original”.

• 03 -- I.291

“Si vols veure què és i quanta la malícia del pecat mortal, en el *Terç* ho vegis, on se tracta llongament”.

• 03 -- I.291

“Contra cascun vici (Déu ha fet especial menaça), com direm en el *Terç*, on havem a dir dels pecats e de lurs malícies”.

• 03 -- I.371

“Jesucrist revelà a nós (què és pecat original) per... sant Pau, així com ell diu en la sua Epístola als romans, així com apar en el *Terç*”.

- 03 -- II.14
“D’açò parlarem en el començament del *Terç*, quan parlarem de natura del mal, i ensenyarem... com pel pecat és en el món gran bellesa (fent ressaltar la bellesa dels justs pel contrast)”.
- 03 -- II.14
“...com aprrà en el *Terç*, quan parlaré del mal i de la sua ordinació”.
- 03 inici -- II.19
“...aparrà en el començament del *Terç* quan disputarem per què Déu lleixa fer mal en el món”.
- 03 -- II.36,fi
“Déu ama els humils..., així com en el *Terç* havem a ensenyar quan parlarem de pecat de supèrbia”.
- 03 -- II.109
“(que per fer que una bona obra sia mala) basta que hom cregui que si es fa ella serà mala... direm en el *Terç* quan parlarem de perplexitat de pecats”.
- 03 -- II.109
“(Del perill dels qui pereosament viuen) havem a ensenyar en el *Terç* quan parlarem de perplexitat de pecats, i de pecat de peresa”.
- 03 -- II.147
“...en el *Terç*, quan parlarem d’orgull”.
- 03 -- II.150 fi
“Pecat de malícia com és a Déu desplaent... aprrà en el *Terç* quan parlarem de malícia”.
- 03 -- II.177
“(tals homes) són vils i sutzeus i molls, dels quals parlarem en el *Terç* en el tractat d’accídia”.
- 03 -- II.188
“D’aquesta pravitat... parlarem en el *Terç* quan tractarem de les tres principals arells de pecat; de present lleixem-ho estar”.
- 03 -- II.193 fi
“De la malícia del món havem a dir encara *dejús*, i en tocarem queucom en el *Terç* parlant d’avarícia i de supèrbia; per tal de present no n’entenc ací dir més”.
- 03 -- II.204
“Dels pecats venials parlarem en el *Terç*”.
- 03 -- II.219
“Deus saber que en tot aquest llibre *Segon* he scientment lleixades moltes autoritats i originals i exemples naturals i morals que poguera haver aportat... He ho lleixat per tal quant ço que ací he a jaquir entenc a posar en el *Terç*, que amb aquest *Segon* s’acorda en diverses matèries.... Emperò, per quant en el *Terç* havem a parlar dels pecats i de llurs remeis, i de cascun en especial, per tal ço que ací havem jaquit aquí ho suplirem”.
- 03 -- II.231,fi
“Aquesta matèria del regiment dels senys (havem) tractat --i en especial de cascun seny-- en el *Terç*, a la fi”.
- 03 -- II.232
“Aquestes inclinacions s’apellen pels teòlegs per diversos noms --ço és, *fomes*, etc.-- segons que direm en el *Terç*”.
- 03 -- II.235

“com açò haja veritat... havem-ho a veure en el *Terç*”.

• 03 -- II.239,cap. final

“(en el) *Terç* veurem què és colpa i pecat i vici, i ses circumstàncies”.

• 03 -- XII.381 (=Regiment 25)

“De les penes dels infants borts parlarem en el *Terç*, en el Tractat de luxúria, en l'onzè capítol, en la matèria de borderia”.

• 03 -- XII.544 fi

“(De cruelment tractar les dones) havem ja parlat *damunt* queucom, i en el *Terç* l'havem tractat en el pecat de luxúria”.

• 03 -- XII.563

“(Dels excessos de les dones en mostrar la carn) havem tractat en el *Terç*, (on) veuràs aquest pecat com és gran”.

• 03 -- XII.649

“Abundar en vestiments... és cosa damnada pels sants, segons que en el *Terç* estigué declarat en el Tractat de supèrbia”.

• 03viii -- XII.702

“(De com el jutge deu saber escoltar bé) havem posat en el *Terç*, en el vuité tractat, qui és dels senys corporals”.

• 03 -- XII.767,fi

“De l'ociositat i de gelosia havem tractat en el *Terç*, en el Tractat dels pecats mortals”.

• 03 (i 01) -- XII.772 inici

“Que els grans senyors no es degen acostar alquimistes..., n'havem parlat en el *Primer*, i queucom en el *Terç*”.

• 03 -- XII.786,fi

“De quanta malícia és el pecat d'adulteri... havem tractat en el *Terç*, en el Tractat dels pecats mortals, en la matèria de luxúria”.

• 03,fi -- XII.853,fi

“(Contra besars i tocaments ‘per amiatat’) havem ja tractat en el *Terç*, a la fi”.

• 03 -- XII.880

“Del ballar havem ja dit en el *Terç*, i havem ensenyat com és cosa perillosa”.

• 03 -- XII.889

“Qui sap la paraula introduir, pot dir al príncep què es vol, sens tot perill seu (com) he ja dit queucom *damunt* en aquest llibre, i en el *Terç* n'he posades algunes regles en el Tractat del pecat de llengua”. (veg. XII.713-737)

• 03 -- *Tractat d'usura*,10 (cf. III f.329v i 331v)

“(Del tercer supòsit en la compra de censals) s'ha a tractar en la matèria d'avarícia en el *Terç*”.

• 03 -- *Dones* 67,inici

“(Dels tocaments lícits entre marit i muller) he parlat en el *Terç*, en el Tractat dels senys corporals, lla on tracta del seny que es diu tocaments, per tal ací solament ne vull parlar dessús dessús”.

• 03 -- *Dones* 215

“(Dels càrrecs i mals que porta amb si pecat venial) havem dit en el *Terç*”.

• 03 -- *Dones* 263,fi

“(De tocaments pecaminosos) ha que parlar sens fi; mas per tal quant és (matèria) lletja --i la raó de cascú coneix ja el fet en què està!-- per tal no em cur de parlar-ne pus. És ver que d’aquesta matèria he parlat en el *Terç*, en el Tractat dels senys corporals”.

• 03 -- *Dones* 312,fi

“Pel préstec no prenguis guany sinó en els casos per dret expressats, així com dit és en el *Terç*, en el Tractat d’avarícia, en la matèria d’usura”.

EL *QUART* DEL CRISTIÀ

04 a 13 -- I.4: “Els deu llibres *Quart* a *Tretzè* tracten de deu ajudes principals que el piadós Pare nostre Senyor Déu dona a aquells qui són caiguts en el pou de pecat i en les mans de aquell cruel enemich nostre, el dimoni”.

04 a 13: -- III.últim foli del manuscrit preservat a la UdB): “Segons el nombre d’aquestes deu relevacions damunt dites se segueixen deu llibres, dels quals cadaú tracta una d’aquestes deu relevacions i deslliuracions divinals, segons que en el *Primer* és stat dit.

04 -- I.Preàmbol: “El **Quart i els següents** tracten com Déu relleva l’home caigut... Primerament, en el **Quart**, per les sues santes inspiracions i diversos moviments espirituals. Aquí tractarem què és predestinació i gràcia i franc arbitre, i aquí aparrà què són els dons i els fruits de l’Esperit Sant, i les set benauïrances que el Salvador predicà... I la primera d’aquestes relevacions de la qual ha a tractar el primer llibre següent s’apella ‘supernal gràcia’”.

• 04 -- I.193

“Déu el Pare totstemp engendra el Fill..., així com havem a declarar en el *Quint*, en matèria de la fe en el (xxx) capítol”.

• 04 -- III.69 fi

“De la virtut de benignitat parlarem en el *Quart*, on havem a tractar la matèria de les set beatituds”.

• 04 (i 08)-- III.84

“en el *Vuitè* i en el *Quart* havem a parlar molt del franc arbitre”.

• 04 (i 11) -- III.f324,fi del tractat

“(Tornarem a l’orgull) en el *Quart*, quan parlarem de humilitat, quan tractarem de la primera beatitud, i en l’*Onzé*, quan tractarem de la humilitat religiosa”.

Resum temàtic: La fe / Les set beatituds / Del franc arbitre / L’orgull i la humilitat religiosa.

EL *QUINT* DEL CRISTIÀ

05 -- I.4: “El *Quint* ensenya com Déu relleva (l’home caigut) per llums i flames moltes, que són en les virtuts teologals”.

• 05 -- I.2

“En el *Quint* havem l’excel·lència de Déu a tractar”.

• 05 -- I.?

“La incommutable natura divinal... el *Quint* ho ha a declarar”.

• 05 -- I.3

“En el *Quint*... havem a tractar de la dignitat divinal”.

• 05 -- I.11

“Quina fe era aquella... dir-ho-hem en el *Quint*”.

• 05 (i 10) -- I.22

“(Una secta adora ídols), la oradura dels quals aparrà en el *Quint* en el Tractat de la fe, i pus llargament en el *Deè*, quan tractarem del primer manament”.

• 05 -- I.28

“La religió cristiana persegueix els heretges per diverses vies, que davall tocarem en el *Quint*.”

• 05 -- I.54

“Dels miracles com se fan... no entén ara a fer ací longa menció, car parlar-n’ha complidament el *Quint*, lla on és fet menció del poder de Déu.”

• 05 -- I.61

“en el *Quint* parlarem de la vera causa dels miracles”.

• 05 -- I.62

“en el *Quint*, quan parlarem de la vera causa dels miracles, així com ensenya Bradwardine..., i en el dit lloc ensenyarem com sol Déu pot fer miracles”.

• 05 -- I.65

“en el *Quint*, quan parlarem de la vera causa dels miracles”.

• 05 -- I.91

“en el *Quint*, quan parlarem de la unitat de la santa fe catòlica”.

• 05 -- I.116

“El cristià (que vol saber més sobre la Trinitat) llija el *Quint*”.

• 05 -- I.143

“La religió cristiana proposa coses passant tot nostre enteniment mentre vivim, segons que aparrà al *Quint* següent”.

• 05 -- I.143

“La unitat (de Déu) no fa ni ret ver quaternari, com la sua alta essència no sia altra cosa sinó les tres persones, ni les tres persones sinó aquella alta essència, així com s’ha a declarar en el *Quint*”.

• 05 -- I.160

“A vegades és atribuïda alguna obra a una persona (divina) que no a altra, per les causes que havem a tocar en el *Quint*, on havem a parlar de l’excel·lència de la Trinitat”.

• 05 -- I.169

“Tothom no es salva..., (com) al *Quint* s’ha a tractar”.

• 05 -- I.176

“Com Déu ensenya (la seva misericòrdia) en infinides maneres ... apar quan tractarem en el *Quint* de la misericòrdia (de Déu)”.

• 05 -- I.184

“Que tot depèn de constel·lacions... és posició errònia, com aparrà en el *Quint*, quan parlarem de la ciència de Déu”.

• 05 -- I.189

“La Scriptura no ho entèn com sona, ans parla en altre seny, del qual parlarem en el *Quint*, on havem a tractar com nostre Senyor és conegut pels hòmes d’esta vida”.

• 05 -- I.190

“Ningú ha estat salvat sense fe, com el *Quint* pertracta. I ací s’ha a dir en el (xxx) capítol d’aquest llibre” (veg. cap. 271).

• 05 -- I.193

“Déu el Pare totstemps engendra el Fill... així com havem a declarar en el *Quint*, en matèria de la fe, en el (xxx) capítol”.

• 05 -- I.199

“De la unitat de la fe havem a parlar *dejús* diverses vegades..., especialment en el *Quint*, quan parlarem de la matèria de la fe catòlica”.

• 05 -- I.200

“De la creença dels antics --jatsia que açò haja lloc en el *Quint* on se tracta de matèria de la fe catòlica-- emperò satisfarem ací a alguns dubtes”.

• 05 -- I.213

“(Que Déu féu tot a la seva glòria (per ex. la justícia)) ho havem a provar en el *Quint*”.

• 05 -- I.238

“De l’Església com a congregació dels morts i dels vius... parlarem en el *Quint*, quan parlarem de l’estament dels elets, del començament del món fins a la fi”.

• 05 -- I.271

“‘Qui no haurà cristiana creença no’s pot salvar’ (Marc últim cap.). Com açò haja veritat el *Quint* ho declara”.

• 05 -- I.278

“Si l’home vol fer bé... (ha de saber) els fonaments de la fe i els manaments de Déu, sota la forma posada en el *Quint* en el tractat de la fe”.

• 05 (i 06) -- I.290

“Dir com cascuna virtut ha sos guardons..., més ha lloc en el *Quint* i en el *Sisè*, on havem a parlar de les virtuts en especial”.

• 05 (i 03) -- I.291

“(De com Déu no obliga ningú a fer l’impossible) se tractarà en el *Quint* en el Tractat de la fe, i en el *Terç*, on se tracta del pecat original”.

• 05 -- I.298

“Avui els simples homes es salven en la fe dels majors quant és en la creença i explicació de les coses amagades i subtils, així com pots veure en el *Quint* en el tractat de la fe”.

• 05 -- I.349

“No es meta ningú en disputacions ni en raons, per tal que no perda el mèrit de la santa fe; del qual mèrit direm en el *Quint*”.

• 05 -- I.350

“De la Santa Escripura se poden encara dir innumerables altres excel·lències... Emperò, per ço que encara n’havem a dir en el *Quint*..., assats (ha estat tocat ací) quant a açò que dir se’n pot a persones llegues i simples”.

• 05 -- II.9

“Alexànder tancà els jueus en els monts de Càspia, així com havem a dir davall en el *Quint*, quan parlarem de la fe”.

• 05 (i 01) -- II.15

“Aquesta opinió.... és tocada en el *Primer* queucom, i en el *Quint* pus longament, perquè aquí aparegué, i aparrà, què en deus creure”.

• 05 -- II.24 fi

“...aparrà en el *Quint*, quan parlarem de la justícia”.

• 05 -- III.2

“...en el *Quint* quan parlaré contra l’error dels maniqueus, que posaren un déu que era pur mal”.

• 05 -- III.6

“ignorància dels maniqueus... Aquest punt ha son propri loch en el *Quint*, així com dit és”.

• 05 -- III.41

“Ignorància és culpa quan hom voluntàriament no sap ço que és tingut de saber de necessitat de salut, així com són els articles de la fe, així com dit és en el *Quint*, en la matèria de la fe”.

• 05 (i 01) -- III.58

“D’aquesta matèria --ço és, de la damnació o salvació dels infidels-- havem parlat en el *Primer* i en el *Quint*”.

• 05 -- III.74

“D’aquella part on cuidaven obtenir llur cobejança, d’aquella part els ve llur decaïment! (D’això) havem a dir en el *Quint*, quan parlarem dels grans i amagats juís divinals”.

• 05 -- III.77

“...en el *Quint*, en la matèria de la voluntat de Déu”.

• 05 -- III.158

“(De les dotze circumstàncies que modifiquen les obres morals (temps, lloc, edat, etc.) parlarem en el *Quint*, quan parlarem de les circumstàncies de les obres virtuoses”.

• 05 (i 06) -- III.173

“...procés virtuós i virtut, coses són creades, així com aparrà en el *Quint*, i en el *Sisé*, quan parlarem de les virtuts”.

• 05 -- III.195

“(Sobre com Déu plaga sants homes per dar-los matèria de mèrit) veges en el *Quint* en la matèria de la fe”.

• 05 -- III.253

“(que els bons deuen suportar a vegades els dolents) veges en el *Quint*, en la matèria de benignitat”.

• 05 (i 13)-- III.317

“No contrastant que Déu sàpia la vida de cascú quant deu durar, amb tot això ha dispòsit que pot ésser el contrari... (com) és dit longament en el *Quint* en la matèria de predestinació, i en el *Tretzè* en la matèria de la vida de l’home”.

• 05 -- III.f231v

“...en el *Quint*, quan parlarem com nostre senyor Déu és sobiran benefactor nostre”.

• 05 -- III.f234

“Pots veure moltes coses que conforten nostra esperança en el *Quint*, en aquell capítol que tracta quines coses nos donen esperança”. [*Un lector copià tot això sobre el marge.*]

• 05 -- III.f234v

“Ésser espert i fort és noblesa gran, així com havem a tractar en el *Quint*”.

• 05 -- III.f343v

“(Envidia no admet alegria, que neix de caritat) com havem a declarar en el *Quint* quan parlarem de caritat”.

• 05 -- III.f346v

“D’odi i rancor havem a dir en el *Quint*, en el tractat de caritat, quan parlarem de l’amor del proïsme”.

• xxxx -- III.f427

“(obres de pietat espirituals i coporals, que són de cada part set, segons que havem dit en el (*espai en blanc*) llibre tractant de misericòrdia”.

• 05 (i 06) -- XII.43

“Viure virtuosament (és) la millor cosa que és en esta present vida, segons que damunt fou provat en el *Quint* i *Sisè*, quan parlam de les virtuts”.

• 05 -- XII.102

“Erren els qui adoraven la Fortuna..., així com havem ensenyat en el *Quint*, tractant la matèria de la governació i providència divinal”.

• 05 -- XII.648 fi

“Erraren qui dixeren que ningun pobre no podia ésser liberal ni magnífic pus que no havia res que dar, car la virtut no està en l’obra defora, mas en el cor, així com havem declarat en el *Quint*, tractant què és ni on és la virtut quan és en l’home”.

Resum temàtic: L’excel·lència de Déu / La dignitat divinal / Com sols Déu pot fer miracles / La unitat de la fe catòlica / La Trinitat / El primer manament / La misericòrdia de Déu / La ciència de Déu (i les constel·lacions) / L’estament dels elets / Les virtuts / Les excel·lències de la santa Escripura / La justícia / Contra els maniqueus / La damnació o salvació dels infidels / Els amagats juís divinals / La voluntat de Déu / Les circumstàncies de les obres virtuoses / La predestinació / Quines coses ens donen esperança / De caritat / De misericòrdia / La governació i providència divinal.

EL SISÈ DEL CRISTIÀ

06 -- I.4: “El *Sisè* ensenya com Déu relleva (el cristià) per les virtuts morals i cardenals”.

06 -- XII.907, epíleg: “el *Sisè*, que és De les virtuts cardinals”.

• 06 -- I.59

“(Quines oracions, i quins sants, ajuden contra tempestats, etc.) dir-ho-hem en el *Sisè*, quan parlarem d’oració”.

• 06 -- I.86

“Avui aquell gloriós estament (dels contemplatius) és fort vingut a menys, car els eclesiàstics... tots se són dats a l’amor de la terra i de les honors del món i als delits de la carn; la qual cosa és fort dolorosa de recontar i d’oir, per les raons que hi assignarem en el *Sisè*, quan parlarem dels contemplatius”.

• 06 (i 05) -- I.290

“Dir com cascuna virtut ha sos guardons..., més ha lloc en el *Quint* i en el *Sisè*, on havem a parlar de les virtuts en especial”.

• 06 -- I.292

“(Mateu 13, del fruit de la predicació): El fruit de cent és dat a l’estament virginal; del qual s’ha a dir en el *Sisè*, quan parlarem de la virtut de virginitat”.

• 06 -- II.223,fi

“Contra pecat de peresa... valen tots els incitaments i motius que ajuden a servir virtut de fortalesa i de paciència, segons que és tocat en el *Sisè*”.

• 06 -- III.27

“Per aitals penes hom ha raó d’haver major por de Déu i de les penes esdevenidores..., així com havem a veure en el *Sisè*, quan parlarem de les tribulacions a què valen”.

• 06 (i 10, 11) -- III.136,fi,fi de secció

“(que fembres i homes no siguin familiars) havem a parlar *davall* quan tractarem de pecat de luxúria, i en el *Sisè* quan direm de castedat, i en el *Deè* i *Onzè* quan tractarem de castedat dels eclesiàstics i dels religiosos”.

• 06 -- III.145

“L’home qui per capitositat... se dona a la mort, no és dit fort, ans és dit foll; car, així com el *Sisè* declara, fortalesa és proseguir i mantenir sens temor alguna veritat”.

• 06 -- III.148

“Els teòlegs, ultra les dites cinc arells (de la mutabilitat de cor) n’hi ajusten algunes de les quals tractarem en el *Sisè*, quan parlarem de fortalesa”.

• 06 (i 05) -- III.173

“Procés virtuós i virtut coses són creades, així com aparrà en el *Quint* i en el *Sisè*, quan parlarem de les virtuts”.

• 06 -- III.176

“Com la fervor de la caritat en nós aminva... havem a dir en el *Sisè*, que tracta de caritat i de les virtuts teològiques”.

• 06 -- III.302

“En el *Sisè* parlarem de la dignitat de les virtuts..., prudent vergonya”.

• 06 -- III.f222v

“De perseverança i de constància havem a dir en el *Sisè*, quan parlarem de la virtut de fortalesa”.

• 06 -- III.f233v

“Els motius aportats a haver paciència... són posats en el *Sisè*, en la matèria de paciència”.

[*Nota marginal: “Nota que en el VIè libre tracta de paciència”.]*

• 06 -- III.f304v

“(La presumpció) és impugnada en el *Sisè*, en el Tractat d’Esperança, en el capítol ‘de mala confiança”.

• 06 (i 11) -- III.f319

“Parlarem de la rebel·lió en el *Sisè* quan parlarem de les virtuts, i en l’*Onzè* quan parlarem de l’obediència dels religiosos”.

• 06 -- III.f351

“(Contra la venjança) havem ja parlat dessus en el *Sisè* en el Tractat de Paciència”.

• 06 -- III.f355v

“(Que la tribulació que sofrim amb paciència ens procura béns) ho pots veure en el *Sisè*, en matèria de paciència”.

• 06 (i 07)-- XII.907,epíleg

“Monsenyer el Marquès (Alfons de Dénia)...: Ço que ací defall pertanyent a la saviesa reial, trobareu en el *Setè*, que s’apella *Legal*, i en el *Sisè*, que és de les virtuts cardinals”.

Resum temàtic: De l’oració / Els contemplatius / Les virtuts (teològiques i cardinals) / La virginitat / Les tribulacions / La castedat dels eclesiàstics / La fortalesa / Un Tractat d’Esperança / Un Tractat de Paciència.

EL *SETÈ* DEL CRISTIÀ

07 -- I.4: “El *Setè* ensenya com el relleva per la sua alta llei i diversos manaments”.

07 -- XII.907,epíleg: “el *Setè*, qui s’apella *Legal*”.

• 07 -- I.41

“De present lleix estar totes al·legacions altres (contra heretgies), car d’açò havem a parlar en el *Setè*, quan tractarem el primer manament”.

• 07 -- I.65

“...en el *Setè*, quan parlarem de sortilegis”.

• 07 -- I.107

“Els consells evangelicals... tots són eixits d’aquella mateixa mar i pèlec, ço és de l’ànima del nostre protector Jesucrist, aixó com ensenya el *Setè*”.

• 07 -- I.130

“La llei judaica...vedava i manava obres foranes, i la llei cristiana... veda i mana coses pertanyents dins al cor, així com aparrà en el *Setè*, quan parlarem de la llei cristiana”.

• 07 -- I.131

“...en el *Setè*, quan parlarem dels manaments i lleis evangelicals”.

• 07 -- II.10

“(de temptar Déu demanant senyals) o de matèria fort acostada a aquesta, havem a parlar en el *Setè*, quan parlarem dels manaments de Déu, disputant del primer”.

• 07 -- III.150

“La llei de Déu (és) llei directiva a l’home per anar sense tota ofensa davant Déu, així com **havem ensenyat en el *Setè***, parlant de la llei eternal”.

• 07 -- III.162

“car, així com **havem a ensenyar en el *Setè*** parlant de les lleis divinals, ofici de bona llei és endreçar i governar els homes a bé”.

• 07 -- III.f188

“Per quina raó Déu manà al poble d’Israel que no menjàs d’algunes coses..., havem-ho a tractar en el *Setè*, quan parlarem de les lleis divinals”.

• 07 -- III.f239

“en el *Setè*, quan parlarem del mèrit que l’home guanya per obeir als manaments de Déu”.

• 07 -- III.f259

“(De si fembres públiques poden fer almoines) parlarem pus llargament en el *Setè* quan parlarem de restitució de les coses preses injustament”.

- 07 -- III.f262

“Que no és llegut matar la dona adúltera havem a tocar en el *Setè* quan tractarem el novè manament”.

- 07 -- III.f264

“Fer prendre a una dona difamada per adulteri un ferro calt és impugnat per la santa Església, com havem a tractar en el *Setè*”.

- 07 -- III.f264

“(Abstenir-se de jurar satisfà al manament, però no satisfà a la intenció del manament); d’açò veges en el *Seté*, en la matèria de l’obligació dels manaments de Déu”.

- 07 (i 10) -- III.f266

“(la matèria d’adulteri)... en el *Setè*, quan parlarem del setè i novè manaments, i en el *Deè* quan tractarem del sagrament del matrimoni”.

- 07 -- III.f329v (cf. f329v, *Usura* 10)

(Introducció als capítols sobre l’avarícia):

“Per tal que aquest llibre no sigui massa gran (en) tractarem en el *Setè*, que és dels manaments divinals, car aquí ha lloc tractar d’usura, ço és, quan tractarem del manament que veda tot furt i rapina... Per tal quant els homes del món han sovint mester aquestes dues matèries damunt dites --i molts que hauran aquest llibre no hauran el *Setè*--, per tal he proposat que... digui ací queucom, i fort curt i breu, d’aquestes dues matèries, per alguna direcció i revelament de treball d’aquells que aquest llibre hauran. I qui pus copiosament ne voldrà de cascuna, recórrega als dits llibres damunt al·legats”.

- 07 -- III.f331v (cf. III.f329v, *Usura* 10)

“De les quals matèries direm en el *Setè*, en el Tractat d’Usura. I aquí havem a tractar aquesta matèria, i a veure diverses dificultats pertanyents a ella, així com és, i com se deu usura restituir, i a qui i per qui, i com se pot per diverses altres vies cometre; i així direm aquí de molts altres dubtes. De present, basti ací ço que dit n’és poc i curt, per tal que aquest tractat no fos de tots punts sense queucom d’aquesta tan gran matèria i tan pertanyent al propòsit, ço és la matèria d’avarícia”.

- 07 -- III.f331v

“Sobre censals morts, violaris i mogubells direm en el *Setè*, en el Tractat d’Usura”.

- 07 (i 12) -- III.f378v

Capítol “Coses necessàries al bon conseller”: “(Daré més detalls) tant en el *Setè* [ms ‘*Sisè*’] quan parlarem de providència [ms ‘*prudència*’], de la qual és espècia consell, com en el *Dotzè*, quan parlarem del *Regiment de la cosa pública*”.

- xxxx -- III.f419

“(de treballs fets en dies vedats) tracta longament el (xxx) llibre quan parla del segon manament de Déu”.

- 07 -- III.f428

(colèrics, sanguinis, flegmàtics, melancòlics), qualitats i complexions naturals: “en farem menció en el *Setè*”.

- 07 -- III.f428

“Els senyals de ‘phisionomia’ trobaràs tots en el *Setè*, en el Tractat del cos de l’home”.

- 07 -- III.f1005

“En parlarem en el *Setè* quan farem menció de les qualitats i complexions naturals”.

- 07 -- XII.73 fi

(Guillem Durandus diu que) “altra cosa és en batalla ajudar a l’altre en cas dubtós, altra és en for de plet..., (com) havem parlat en el *Setè*”.

• 07 -- XII.158

“A dubtes sobre justa batalla havem respost en el *Setè*, en el Tractat de les Batalles, perquè ací basta dir sumàriament ço que aquí és posat llargament”.

• 07 -- XII.209

“Com se fa frau de la llei, i com costuma aprovada ha vigor de llei, i de les diversitats de lleis, açò és dit en el *Setè*”.

• 07 -- XII.513

“Que *jus gentium* i *jus belli* sia condemnat en moltes parts sues, vegis-ho en el *Setè*, on havem tractat *De legibus et praeceptis*”.

• 07 -- XII.587

“Sobre les lleis naturals i divinals neguna persona del món no hi pot dispensar..., (com) havem tractat en el *Setè*”.

• 07 -- XII.621

“De homeí havem tractat en el *Setè*, parlant del quint manament de Déu”.

• 07 -- XII.695

“El Dret ha proveït contra els jutges qui sens plena examinació sentencien..., segons que dit havem en el *Setè*, en la matèria dels jutges i dels llurs juís”.

• 07 -- XII.745

“Açò sia dit de present quant a l’ofici d’algutzir, car en el *Setè* és tractat de penes judicials i de llurs ministres”.

• 07 -- XII.790

“¡Quantes autoritats trobaràs en la santa Escriptura sobre aquesta matèria! Cert, infinides, així com trobaràs en el *Setè*, tractant el quart manament de la llei divinal”.

• 07 -- XII.881,fi

“El príncep deu vedar que sos pobles no siguin afligits per pagos ne per coloms... D’açò havem ja parlat en el *Setè*, en la matèria dels colomers”.

• 07 (i 06)-- XII.907,epíleg

“Monsenyer el Marquès (Alfons de Dénia)...: ço que ací defall pertanyent a la saviesa reial trobareu en el *Setè*, qui s’apella *Legal*, i en el *Sisè*, que és ‘De les virtuts cardinals’”.

• 07 --*Dones* 192

“En tot jurament són enteses algunes condicions... llargament posades pels teòlegs, mas ací no em curo de aportar-hi provacions, car no farien profit a les dones, per qui es fa aquest llibre, ni encara als homes llecs. Emperò, les provacions de totes aquestes coses trobaràs en el *Llibre de les lleis i manaments divinals*, qui és el *Setè*” [així *ms B* i *incunable*; *ms A*, *Sisè*].

• 07 -- *Dones* 196,fi

“Del segon manament... pots veure en el *Setè*, on se declara dels manaments i lleis i consells divinals”.

• 07 --*Dones* 204

“(Que infants mal nodrits i fills desconeixents moren a mala mort) veuràs en el *Setè*, que és ‘De lleis i consells divinals’”.

• 07 -- *Dones* 206

“D’aquesta matèria (de l’homicidi) parlarem en el *Setè*, segons que ja damunt és dit”. (cf. *Dones* 204 i 196).

• 07 -- *Dones* 249, inici

“Avarícia ha moltes filles, i la primera és usura. D’aquesta havem a parlar [*ed. inc. ‘havem parlat’*] en el *Setè*”.

Resum temàtic: Els manaments de Déu / Les lleis (i consells) evangelicals / De sortilegis / La Llei cristiana, divinal, eternal / La restitució de les coses preses injustament / Fer prendre a una dona difamada per adulteri un ferro calt / Un Tractat d’Usura / De providència, de la qual és espècia consell / De treballs fets en dies vedats (segon manament) / De complexions naturals (colèrics, melancòlics, etc.) / Un Tractat del cos de l’home / Diferència entre ajudar altre en batalla, o en un for de plet / Un Tractat sobre (justes) Batalles / Les diversitats de lleis / *De legibus et praeceptis* / Sobre lleis naturals i divinals ineludibles / Dels jutges i dels llurs juís / De penes judicials i de llurs ministres / Dels colomers (i que el poble no en sigui afligit).

EL VUITÈ DEL CRISTIÀ

08 -- I.4: “El *Vuitè* ensenya com (Déu) rellevà (el cristià) per ostensió de la sua potència i saviesa i clemència, que demostra en les coses creades i governades i ordenades en deguts estaments”.

• 08 -- I.23

“(de la) revolució del gran any, qui compta trenta-i-sis mília anys solars, ...d’açò, si a Déu plau, parlarem en el *Vuitè* quan tractarem dels corsos celestials”.

• 08 -- I.32

“De nigromància i de totes les sues males spècies (geomàntia, piromàntia, quiromància...), parlarem en el *Vuitè*, quan parlarem del primer manament de Déu”.

• 08 -- I.33

“En quines doctrines se deuen ocupar cristians segons llurs edats i estaments aparrà en el *Vuitè*”.

• 08 -- I.48

“Tot dubte en la Fe... penja en la difinició de la santa Església, com havem en el *Decret* Dist. XI... i infinits altres decrets, com havem a dir en el *Vuitè* quan parlarem de la potestat papal”.

• 08 -- I.53

“...en el *Vuitè*, on havem a parlar de l’astúcia i poder del diable”.

• 08 -- I.55

“(Com Déu fa profetitzar homes pecadors) aparrà en el *Vuitè*, quan parlarem de profecia”.

• 08 -- I.59

“De l’estela cometa parlarem en el *Vuitè*, quan farem menció de les coses celestials”.

• 08 -- I.65

“Com fer que cara d’un home aparega cara d’ase, i pel contrari..., te declara el *Vuitè*, parlant de l’astúcia diabòlica”.

• 08 -- I.68

“Quan dius que el diable sap nostres cogitacions i les coses esdevenidores, responc que aquesta matèria ha lloc en el *Vuitè*, lla on se tracta de la natura diabolical”.

• 08 -- I.68,fi

“(De com fer-se invisible) havem a declarar en el *Vuitè*, quan parlarem de l’astúcia diabòlica”.

• 08 -- I.68

“De la multiplicació de les espècies de les coses visuals (segons el llibre *de l’ànima* que feu Aritòtil)... parlarem en dit *Vuitè*”.

• 08 -- I.91

“En el *Vuitè*... parlarem com segons la policia aristotèlica els homes se deuen apropiari les mullers i no les deuen publicar”.

• 08 -- I.93

“els maniqueus... posen dos déus i dien que la un és començament de mal i l’altre del bé, així com havem a dir en el *Vuitè* quan parlarem de la unitat de Déu”.

• 08 -- I.106

“En el *Vuitè* parlarem de l’ornament eclesiàstic segons que ho posa el *Racional*”.

• 08 -- I.118 fi

“Com terra haja influència sobre els homes, dir-ho-hé en el *Vuitè*, on parlarem de les propietats de les regions, i de les diversitats dels sitis i habitacions dels homes del món”.

• 08 -- I.119

“...en el *Vuitè*, quan parlarem dels corsos celestials”.

• 08 -- I.120

“Salomó fou abominable idolatre i horrible pecador, així com direm en el *Vuitè* quan parlarem de la quarta edat del món”.

• 08 -- I.189

“...en el *Vuitè*, on havem a parlar de la natura angèlica”.

• 08 -- I.204

“...en el *Vuitè*, on se tractarà del procès del món del començament fins a la fi”.

• 08 -- I.204

“(Les altres cerimònies dels jueus) han lloc en el *Vuitè*, on tractarem del procès del món del començament fins a la fi; on havem a dir d’estament dels jueus com nasqué i com proceí i com finí”.

• 08 -- I.205

“En el *Vuitè* havem a parlar de la diversitat de les lleis eternals, naturals, humanals, i positives, i de moltes altres lleis, de les quals aquí haurà gran tractat”.

• 08 -- I.208

“homes carnals... a la qual viltat fa disposició senyoria de Venús... segons que direm en el *Vuitè* quan parlarem de la influència de les planetes celestials”.

• 08 -- I.213

“L’imperi de Roma és estat el major, així com aparrà en el *Vuitè* quan parlarem de la setena edat”.

• 08 -- I.237

“(la matèria dels privilegis dels eclesiàstics) ha especial lloc en el *Vuitè*, on havem a parlar de l’estament eclesiàstic”.

• 08 -- I.243

“De l’imperi terrenal disputarem en el *Vuitè*, quan parlarem de l’estament del sobiran bisbe”.

• 08 -- I.245

“En el *Vuitè*, quan parlarem del procés dels regnes, parlarem encara més (de França) i com deu finir segons algunes profecies”.

• 08 -- I.246

“El rei de Castella... diuen que és senyor de nou regnes... Son principi i procés aprrà en el *Vuitè*, si a Déu plau”.

• 08 -- I.247

“(Que d’Aragó és profetitzat) que deu aconseguir monarquia quasi sobre tot el món... s’ha a dir en el *Vuitè*”.

• 08 -- I.267

“De la significança (de les cerimònies i institucions judaïques) parlarem en el *Vuitè*”.

• 08 -- I.269

“Anticrist farà les malvestats... que són escrites dejús en el *Vuitè*”.

• 08 -- I.271

“(El Senyor fermà pactes amb Adam) car llavors no era encara lletra ni escriptura, així com havem a declarar en el *Vuitè*”.

• 08 -- I.286

“Del dubte si podem merèixer la cosa que ja havem... (així que abans vaja el guardó i puis vinga el mèrit), açò tractarem en el *Vuitè*, en la matèria dels mèrits dels àngels”.

• 08 -- I.300

“En el *Vuitè* parlarem de les lleis i dels temps legals”.

• 08 -- I.332

“... quan parlarem de l’estament eclesiàstic, en el *Vuitè*”.

• 08 -- I.342

“No vull dir que els teòlegs a llur propòsit no puguin aprovar els dits dels filòsofs (antics), car fer-se pot sens pecat, i en el *Vuitè*, quan parlarem dels homes lletrats, ensenyarem que açò és bona cosa en casos certs”.

• 08 -- I.344 fi

“(De l’estudi de la Bíblia) parla el *Vuitè* en l’edat (*espai en blanc*), on se fa menció de l’estament dels homes lletrats i científics en el capítol (xxx)”.

• 08 -- II.43 i 44

“Del dimoni parlarem en el *Vuitè*, quan tractarem de la natura angèlica...; ací és estroncament posat i breu”. / “...D’açò, si és així o no, parlarem en el *Vuitè*”.

• 08 -- II.46

“Déu ha dat a la natura humana custòdia angelical..., així com havem a ensenyar en el *Vuitè*”.

• 08 -- II.47

“Quants diables temptaren sant Antoni i sant Francesc... tractarem en el *Vuitè*”.

• 08 -- II.50 fi

“(De la matèria dels *incubi*) parlarem en el *Vuitè*, en son propi lloc”.

• 08 -- II.51

“Aquesta matèria s’ha a tractar en el *Vuitè*, quan parlarem de l’ofici eclesiàstic lleixar”.

• 08 -- II.88

“De present no entenc d’aquesta matèria molt pregonament a parlar, car son lloc ha en el *Vuitè*, quan parlarem de la natura de l’ànima racional”.

• 08 -- II.89,fi

“Aparrà en el *Vuitè*, quan parlarem de les dotze cases dels cossos celestials”.

• 08 -- II.92

“Alguns filòsofs posaren que esperit de profecia... és en nós per natura; la qual (opinió) havem a ensenyar en el *Vuitè* que és falsa, quan parlarem d’esperit de profecia”.

• 08 -- II.97

“... en el *Vuitè*, quan parlarem de les influències dels cossos celestials”.

• 08 -- II.98

“(De la influència dels estels) s’ha a tractar pus longament en el *Vuitè*, quan parlarem de les influències celestials”.

• 08 -- II.163

“(que la fembra tol el seny a l’hom) havem a declarar en el *Vuitè*, quan parlarem de la creació i de la composició i de la malícia de la fembra”.

• 08 -- II.239

(que Déu ha ordenat que cascú hage un mal àngel per impugnador i per temptador seu) d’açò parlarem en el *Vuitè* quan parlarem de la custòdia angelical”.

• 08 -- III.7

“Ànima no es pot corrompre, així com és [serà] provat en el *Vuitè*, en la matèria de la ànima racional”.

• 08 -- III.25

“El pecat d’Adam... privava l’home de justícia original, que era un gran do de Déu, així com havem a dir en el *Vuitè*”.

• 08 -- III.33

“Així com havem a declarar en el *Vuitè*, quan parlarem de generació de natura..., el diable no podria produir home... sense substància seminal d’aquell a qui Déu ho ha comanat”.

• 08 -- III.68

“(Que ha plagut a Déu que els membres generatius siguin obedients a la voluntat) veges en el *Vuitè*, en la matèria del pecat del primer home”.

• 08 -- III.68

“Adam i Eva justament encorregueren aquesta (pena) per tal quant cobeegaren ço que els era vedat, segons que en el *Vuitè* és largament dit”.

• 08 (i 04) III.84

“...és dificultat subtil, la qual lleixo anar, per tal quant no penso que fos profitosa als lligents en aquest llibre. Del poder, emperò, del franc arbitre sobre aquestes nafres naturals havem a dir en el *Vuitè* i en el *Quart*, on havem a parlar del franc arbitre”.

• 08 -- III.93

“Fembres són naturalment reverses, per les raons posades en el *Vuitè*, quan parlam de la formació del llur cors”.

• 08 -- III.112,fi

“En quina manera hom pot jutjar de les malícies de cascú per la fisionomia, açò havem posat en el *Vuitè*, quan parlam de la condició del cos humanal”.

• 08 -- III.143

“(Segons sant Agustí, poder no menjar no és poder... Déu retia la carn obedient a l’esperit). D’açò havem a parlar en el *Vuitè*, en la matèria de la creació de l’home”.

- 08 -- III.218
“L’home (és) cosa fort alta i a Déu fort cara, així com el *Vuytè* ensenya”.
- 08 -- III.235
“(Eiximenis fa dir al lector a l’autor): “Mas diràs tú que... ‘en el *Vuitè* és determenat que los àngels són quaix sens fi”.
- 08 -- III.591 = f266v
“Com nostre Senyor ordenà que s’ajustassen frare i sor (en el començament del món) havem a tractar en el *Vuitè*.”
- 08 -- III f194
“Trobaràs en el *Vuitè* els molts serveis que fan a nós els sants àngels”.
- 08 -- III.f293v
(Després de parlar d’hortalisses, bèsties, arbres, pedres): “D’aquesta matèria tractarem en el *Vuitè*, en què havem a parlar ‘De la natura de les coses’ i de llurs accidents”.
- 08 -- III.f434v
(Els doctors dubten si bèsties poden sofrir penes). “Aquesta qüestió ha lloc en el *Vuitè*, que parla de la creació llur i estament ans i après el pecat”.
- 08 -- XII.109
(Sobre signes i conjuncions): ...raons i motius que han lloc haüt en el *Vuitè*”.
- 08 -- XII.133
“Així com dit és longament en el *Vuitè*, si Adam no hagués pecat, natura humana usara solament de menjars naturals així com de fruites, i no d’artificials així com de pa i de cuina”.
- 08 -- XII.134
“D’ocells que viuen o concreen de vent... havem ensenyat en el *Vuitè*”.
- 08 -- XII.284
“El príncep infortunat deu... portar còpies de pedres virtuoses i de bones herbes que fan l’home victoriós, segons que en el *Vuitè* havem dit”.
- 08 -- XII.379 (*Regiment 23*)
“(Zoroastes, primer nigromàntic) morí a mala mort, com havem a ensenyar (futur?) en el *Vuitè* [mot omès en els mss], parlant de qui fou Cam, fill de Noé”.
- 08 -- XII.574 (cf. XII.812)
“(Hermes Trismegist Mercuri, en el llibre apellat *De regimine orbis*) digué que natura s’ajuda sovint a fer l’home cordat [‘*valent*’] de pedres precioses i d’herbes especials, així com havem dit en el *Vuitè*, tractant de cascuna herba o pedra preciosa”.
- 08 -- XII.812,fi (cf. XII.574)
“Dels altres senyals de fisionomia havem dit en el *Vuitè*, quan parlam del cos de l’home, per què basta ací dir solament ço que el doctor Hermes ne posà en les regles posades ací”.

Resum temàtic: Dels corsos celestials / En quines doctrines se deuen ocupar cristians segons llurs edats i estaments / De la potestat papal / De la natura diabòlica (astúcia i poder del diable) / Els diables *incubi* // La natura angèlica / Els mèrits dels àngels / Que tothom ha un mal àngel qui l’impugna De profecia / De les coses celestials (l’estela cometa) / De magia / De compartir les dones (contra Aristòtil) / La unitat de Déu (contra els maniqueus) / L’ofici (i l’ornament) eclesiàstic (segons el *Racional*) / Les diversitats dels llocs inhabitats del món, i com aquests influeixen sobre l’home / Els corsos celestials / La quinta edat del món / Història del món (i dels jueus) del

començament a la fi / Un gran Tractat sobre la diversitat de les lleis, eternals, naturals, humanals, i positives / La influència de les planetes / La setena edat del món (l'imperi de Roma) / L'estament eclesiàstic / L'estament del papa / Història dels regnes (Castella, Aragó, etc.) i com deu finir el de França segons algunes profecies / De les institucions judaïques / Les malvestats de l'Antecrist / Els temps d'Adam, sense llei escrita / Dels temps legals / Dels homes lletrats i científics / De l'estudi de la Bíblia / Les temptacions de sant Antoni i Francesc / La natura de l'ànima racional / L'esperit de profecia / De la creació (i de la malícia) de la fembra / Del pecat d'Adam / Del franc arbitre / De fisionomia (del cos de l'home) / De la natura de les coses (plantes, pedres, bèsties, etc.) / De cascuna herba i pedra preciosa. / Sobre signes i conjuncions / Que menjaríem avui si Adam no hagués pecat.

EL NOVÈ DEL CRISTIÀ

09 -- I.4: “El *Novè* ensenya com rellevà l'home i l'afalagà per la incarnació sua, que fou obra transcendentment amorosa i profitosa a les gents.”

- 09 -- I.9

“En el *Novè* se tracta de la natura angèlica... (parlarem de la adoració que els àngels fan a Déu”.

- 09 -- I.17

“Com el Salvador... mentre que visqué en est món dolorà i turmentà la sua sagrada ànima per innumerables dolors direm en el *Novè*”.

- 09 -- I.17

“Jesús per la nostra amor infinides obres féu que nos declaren la sua infinida amor; les quals són longues de recomtar i hauran lloc en el *Novè*, on havem a tractar de la sua sanctífica vida”.

- 09 -- I.22

“La llei dels jueus els ensenya el temps en què Jesucrist devia venir, com apar en aquest llibre en el cap. 306, i aparrà mills en el *Novè*, que és de l'adveniment de Jesucrist”.

- 09 -- I.85

“persones de consciència i tements Déu, hoc encara sarraïns, i d'altres infidels..., quasi tots concorden amb Daniel IX que (Jesús) és sant dels sants, com aparrà en el *Novè*, on havem a posar la vida seva, i de la seva mare”.

- 09 -- I.112

“Si a Déu plau, al *Novè* parlarem de la personal forma (de Jesús) i de les seves sobredolces maneres”.

- 09 -- I.114

“El *Novè* disputa l'adveniment i vida del Salvador”.

- 09 -- I.(108) 114

“(I.108: “Un gran rabbi jueu volgué provar que si en la religió cristiana ha res de bo, tot és vingut d'altra part i no de Jesucrist”. I.114: “Lleix les (seves) altres raons car no han cap ni sentiment i són moltes paraules sens fruit. A aquestes raons, i a moltes d'altres, respon el *Novè*, qui disputa l'aveniment i vida del Salvador”.

- 09 -- I.115

“(Respon a la terça raó del dit jueu): “Quan proves que (Jesús) estigué acusat de grans crims, atorg-t’ho, mas veges per quí! Cert, per tos pares!... per gran enveja contra Ell... així com apar en el *Novè*, qui parla del Salvador”.

• 09 -- I.137

“Totstemps mentre (Jesús) visqué la creu de dolors jagué sobre la sua ànima i sobre el seu coll... segons que aparrà en el *Novè*, on havem a parlar de la seva vida”.

• 09 -- I.147

“En el *Novè* parlarem de la reverend vida de Jesús”.

• 09 -- I.153

“Donaren a Jesucrist testimoni els grans senyals en la seva nativitat i en la seva passió... dels quals parlarem en el *Novè*”.

• 09 -- I.154

“direm de la nativitat de Jesucrist en el *Novè*”.

• 09 -- I.167

“En el *Novè* parlarem longament de la reverent vida (de Jesucrist)”.

• 09 -- I.194

“Dir com Jesucrist ha merescut haver la heretat i senyoria (Salm II: *Dabo tibi hereditatem*) ha més lloc en el *Novè*, en el qual se contén tot ço que·s pertany al Salvador”.

• 09 -- I.216

“Les dignitats de la senyal de la creu... havem a dir en el *Novè*, quan parlarem de les magnificències de la senyera de la cristiana cavalleria”.

• 09 -- I.217

“En el *Novè* havem a parlar de la influència de Jesucrist sobre tota la seva Església”.

• 09 -- I.220

“(Crist digué cinc altres paraules en la Creu) de les quals farem gran menció en el *Novè*, quan parlarem de la seva preciosa mort”.

• 09 (?) -- I.237

“(Quina és la pena aparellada als clergues dolents) dir-ho-hem quan parlarem de l’estament eclesiàstic en el *Novè*”.

• 09 -- I.256

“El *Novè* tot serà del nostre cap, Jesucrist”.

• 09 -- I.258

“Quanta excel·lència ha (Jesús) sobre Moisès no u cal ací dir, car en el *Novè*... (?) largament ne volem parlar”.

• 09 -- I.261

“Com la Sinagoga devia cessar aparrà en el *Novè*, quan parlarem de l’adveniment del Salvador... Aiximateix direm un poc en el capítol següent”.

• 09 -- I.282,fi

“(Jesucrist va treure) del si d’Abraam “que era lloc sota la terra on estaven reservats els sants, esperant que el Fill de Déu els del·liuràs..., així com se féu després, sota la manera dejús posada en el *Novè*, en la matèria de la resurrecció del nostre Redemptor”.

• 09 -- I.369

“Els jueus diuen que Jesús feia miracles usant el nom secret de Déu, oradura impugada en el *Novè* quan parlarem de l’alta vida del nostre Salvador”.

• 09 -- II.2

“...en el *Novè*, quan parlarem de la alta i memorable pobresa del nostre Salvador”.

• 09 -- III.25

“Jesús meresqué a nós... vénia i misericòrdia, així com havem a declarar en el *Novè*, quan parlarem de la sua preciosa vida i mort”.

• 09 -- III.28 fi

“Déus vol dar (a l’ànima) immortalitat, amb moltes altres excel·lències que havem a declarar quan parlarem en el *Novè* de l’estament en què el món serà après el Juí general”.

• 09 -- III.36

“(De la primera manera d’absolució del pecat original) fou absoluta solament la mare de Déu, així com havem a tractar en el *Novè*, quan tractarem de les sues excel·lències”.

• 09 -- III.325

(Si religiosos no deuen anar a convits, ¿per què fou Jesús en les núpcies en Canaà?)

“Venc-hi per moltes raons, les quals trobaràs en el *Novè*, en la matèria que tracta d’aquest miracle del Salvador”.

• 09 (?) -- III.f307

“Jesús i els apòstols anaven vestits despectablement, com havem a provar en l’*Onzè* (?), quan parlarem de la vida i dels vestiments del Salvador”.

• 09 (?) -- III.f427v

“En l’*Onzè* (?) fem menció del mèrit de la vida i mort del nostre Redemptor Jesucrist” (*mèrits distribuït pel Papa en absolucions*).

Resum temàtic: De l’adveniment i vida de Jesucrist, el Salvador / La vida de Jesús - La vida de la seva mare / Els senyals a la nativitat i en la passió de Jesús / Les magnificències de la senyera de la cristiana cavalleria / La influència de Jesucrist sobre tota la seva Església / Els cinc paraules de Crist en la creu / L’estament eclesiàstic / Com la Sinagoga devia cessar / Com Jesús baixà als llimbs / La pobresa de Jesús / De l’estament en què el món serà après el Juí general / Les excel·lències de la mare de Déu / El miracle en les núpcies de Canaà / Els vestiments de Jesús.

EL DEÈ DEL CRISTIÀ

10 -- I.4: “El *Deè* ensenya com relleva l’home i el conforta i li ajuda per l’alta virtut sua, que en especial ha posada en els sants sacraments”.

• 10 -- I.17 “com aparrà en el *Deè*, on havem a tractar d’aquests sants sacraments”.

• 10 (i 05) -- I.22

(Una secta adora ídoles) “l’oradura dels quals aparrà en el *Quint* en el Tractat de la fe, i pus llargament en el *Deè*, quan tractarem el primer manament (sagrament?)”.

• 10 -- I.70

“(Dels malefics per a retre gent impotent) parlarem en el *Deè*, quan parlarem dels empaxaments de matrimoni”.

• 10 -- I.87

“...en el *Deè*, quan parlarem de sagrament de baptisme”.

• 10 -- I.88

“en el *Deè*, on havem a parlar dels sants sacraments”.

- 10 -- I.103

“D’açò (portar armes o excomunicar jueus o sarraïns) parlarem en el *Deè*, on havem a tractar de la potestat eclesiàstica, i havem a dir de la sentència d’excomunicació, i qui són aquells qui hi cauen ni en quins casos”.

- 10 -- I.106

“Lo preciós cors de Jesucrist és joia d’infinida valor..., així com el *Deè* declara longament” / “com havem a veure en el dit llibre”.

- 10 -- I.106

“En l’estament cristià és la gràcia i benedicció dels sacraments, com havem a veure en el dit llibre (el *Deè*)”.

- 10 -- I.107

“...en lo *Deè*, que parla dels sants sacraments eclesiàstics”.

- 10 -- I.116

“...en el *Deè*, on se tracta del sant sacrament de l’altar”

- 10 -- I.117

“El pa és Jesucrist...; en el *Deè* se tracta de la matèria del sant sacrament d’altar”.

- 10 (13?)-- I.168

“Jesucrist dóna en glòria als sants segons els mèrits de cascú, segons que apar en el *Deè* (?) en la matèria del guardó dels benauïrats”.

- 10 -- I.216

“...en el *Deè*, quan parlarem dels sacraments”.

- 10 -- I.222

“En el *Deè* parlarem dels sants sacraments eclesiàstics”.

- 10 -- I.227

“Qui no respecta el dret de refugi en una església és excomunicat, com appar dejús en el *Deè* en la matèria d’excomunicació”.

- 10 -- I.229

“Contra els malvats qui falsament reben les almoines a ells assignades i ningun servei no en fan... parla fort alt sant Benet, mas lleix-ho fins al *Deè* on havem a parlar longament de clerecia”.

- 10 -- I.234

“De la franquesa dels eclesiàstics tocarem en el *Deè*, quan tractarem el sacrament que s’apella ‘òrdens’, on havem a declarar la potestat papal”.

- 10 -- I.236

(Cinc de les raons contra les libertats eclesiàstiques. Segueix...) “les altres raons farem en el *Deè*”.

- 10 -- I.243

“De l’autoritat papal que s’apella ‘clau de potestat’ havem a parlar en el *Deè*, quan tractarem dels sacraments eclesiàstics”.

- 10 -- I.243

“De les dignitats del papa direm en el *Deè*, on aappararà si el món deu haver un regidor per utilitat de la cosa pública”.

- 10 -- I.244, inici

“De la dignitat imperial no entenc a tractar fins al *Deè*. Deus, emperò, saber que...”.

- 10 -- I.256

“(De diferències en ornaments i cerimònies entre sacerdots cristians i jueus) havem a declarar en el *Deè*, on havem a parlar dels sacraments i dels llurs ministres”.

• 10 -- III.17 (cf. cap. 37)

“Nota que del pecat original entenc a tractar en el *Deè*, on havem a dir del seu remei, ço és, del baptisme i dels set sacraments; per tant no vull pus parlar-ne..., i per tal aiximateix que aquest *Terç* volum no sigui massa long. Emperò, per desenganar a molts, i (per) quant ne soc pregat de recitar-ho, *posaré ací una opinió del pecat original que en mon temps es tractava en Anglaterra* per diversos mestres; la qual opinió entenc a impugnar en el *Deè*, car és-me vejares que sia contra comuna opinió dels doctors”.

• 10 -- III.23

“circumcisió... en el poble d’Israel solament, car als altres pobles bastaven sacrificis..., així com direm en el *Deè*, quan parlarem dels sacraments”.

• 10 -- III.23

“(Que Déu dóna liberalment, ací i al cel, als qui solament tenen el mal original) havem a dir en el *Deè*”.

• 10 -- III.37,fi, fi del tractat (cf. cap. 17)

“Açò basti per tota la matèria del mal original segons aquesta opinió (dels professors anglesos); i apar, per ço que dit és, en què concorda i discorda amb la comuna sentència dels doctors (de l’Església). Contra ella no dic res de present per esquivar prolixitat, i per tal quan ja serà impugnada en el *Deè*”.

• 10 (i 03 i 06) -- III.136,fi, fi d’una secció

“(que fembres i homes no siguin familiars) havem a parlar *davall* quan tractarem de luxúria, i en el *Sisè* quan direm de castedat, i en el *Deè* i *Onzè* quan tractarem de castedat dels eclesiàstics i dels religiosos”.

• 10 -- III.167,inici

“El baptisme (ens) munda de totes culpes mortals i venials, segons que havem a tractar en el *Deè*, quan parlarem del sacrament del baptisme”.

• 10 -- III.385

“Dels remeis dels malefics llurs (*¿dels italians, que posen verí en els menjars?*) havem a dir en el *Deè*, quan tractarem dels malefics que es fan contra aquells que són lligats per matrimoni”.

• 10 -- III.f239

“...en el *Deé*, quan parlarem dels sacraments”.

• 10 -- III.f242v

“...en el *Deé*, en la matèria del sacrament de matrimoni”.

• 10 -- III.f251v

“(Que Abraham, Jacob, etc.) no engendraren infants per afecció concubinària sinó per especial dispensació de Déu, ensenyarem en el *Deè*, en la matèria del matrimoni”.

• 10 (i 07) -- III.f266

“(la matèria d’adulteri)... en el *Setè*, quan parlarem del setè i novè manaments, i en el *Deè* quan tractarem del sacrament del matrimoni”.

• 10 -- III.f266v

“Sobre les afinitats per cognacions (comaternitat i comaternitat) havem a declarar en el *Deè* en la matèria del matrimoni”.

• 10 -- III.f268

“Matrimoni és sacrament de Llei de Gràcia (no de Natura), com havem a ensenyar en el *Deè*, quan parlarem dels sacraments”.

• 10 -- III.f305

“De (la malvada ambició) havem a dir en el *Deè*, quan parlarem com l’home deu fugir a regiment si vol bé viure, i tractarem de l’estament dels prelats de l’Església”.

• 10 -- III.f329v

“No tractarem ací de simonia, de la qual tractarem en el *Deé*, on havem a parlar dels sacraments eclesiàstics”.

• 10 -- III.f330

“Si dius: ‘Per què, doncs, es fa el contrari en la cort romana’?, responc que açò havem a tractar llongament en el *Deè*, on havem a veure com és ver que en la dita cort no pugui caure simonia”.

• 10 -- III.f332

“De patis de coses espirituals tractarem en el *Deè* quan parlarem de simonia”.

• 10 -- III.f333

“Açò basti per als llecs de la matèria de simonia, car per als clergues en tractarem pus llarg en el *Deè*”.

• 10 -- III.f420

“(Quins tocaments són permesos entre marit i muller) apar en el *Deè*, que parla dels Sacraments, matèria de matrimoni”.

• 10 -- XII.8

“(Sobre l’organització eclesiàstica de les ciutats)

deuen les gents llegues pendre exemple dels emperadors Constantí i Justinià i Teodosi, qui en tan gran reverència hagueren els eclesiàstics, així com en el *Deè* havem a tractar quan parlarem de l’altesa de l’estament eclesiàstic”.

• 10 -- XII.787

“(El tercer deute matrimonial és donar obra en la commixió carnal... per engendrar infans, etc.), car el matrimoni és ordenat per cascuna d’aquestes raons, així com havem tractat en el *Deè*, parlant del sacrament de matrimoni”.

• 10 -- XII.856

“(Les dones deuen suportar els defalliments de llurs marits) si no són contra els estatuts eclesiàstics, qui són dotze, en els quals casos el matrimoni se pot separar, segons que dit és en el *Deè*, quan estigué tractat del sacrament del matrimoni”.

Resum temàtic: Dels sants sacraments (matrimoni, baptisme, de l’altar) / Del primer manament / De l’excomunicació / Del guardó dels benauïrats / De clerecia / De la potestat (i dignitat) papal / De la dignitat imperial / Contra les llibertats eclesiàstiques / Del pecat original / La circumcisió / Graus de cognació i el matrimoni / Els prelats de l’Església / Simonia i els sacraments eclesiàstics (parlant als clergues) / Tocaments permesos entre marit i muller / Els deutes matrimonials / Dotze estatuts eclesiàstics sobre el matrimoni.

L’ONZÈ DEL CRISTIÀ

11 -- I.4: “L’*Onzè* ensenya com (al cristià) relleva i l’il·lumina el sant estament eclesiàstic i, especialment, per altesa de santa religió”.

• 11 -- I.39

“(Que els màrtirs no fan miracles és la major temptació d’errar, segons Gregori, *Moralium* 32) havem a tractar en l’*Onzè*, quan parlarem de l’adveniment d’Anticrist”.

• 11 -- III.3 fi

“De la ciència contrària a aquesta ignorància direm en l’*Onzè*, on havem a tractar dels set dons del Sant Esperit”.

• 11 (i 10, i 06) -- III.136,fi, fi d’una secció

“(Que fembres i homes no siguin familiars) havem a parlar *davall* quan tractarem de luxúria, i en el *Sisè* quan direm de castedat, i en el *Deè* i *Onzè* quan tractarem de castedat dels eclesiàstics i dels religiosos”.

• 11 -- III.f192v

“els treballs del Salvador... en l’*Onzè*”.

• 11 -- III.f231v

“...en l’*Onzè*, quan parlarem de les gràcies que home eclesiàstic en especial deu haver a Déu”.

• 11 -- III.f234

“Quant pecat (de peresa) és pus perillós als eclesiàstics i als religiosos, trobar-ho-has en l’*Onzè*, que és dels estaments eclesiàstics”.

• 11 -- III.f270

(Pecat de sodomia): “Posaré --si em membra-- un exemple en l’*Onzè*, parlant de castedat de religiosos”.

• 11 -- III.f297

“(que el millor seria llunyar-se dels homes) havem a declarar en l’*Onzè*, quan parlarem de vida activa i contemplativa”.

• 11 -- III.f318v

“(Com religiosos mendicants pequen molt en sumptuosos edificis) havem a dir en l’*Onzè*, on havem a parlar d’estament religiós”.

• 11 -- III.f319

“Quant és del cant eclesiàstic, com se deu fer, parlarem en l’*Onzè*, quan parlarem de la vida religiosa i eclesiàstica ensems”.

• 11 -- III.f319v

“Irreverència porta greus venjances de Déu, com direm en l’*Onzè*”.

• 11 (i 06) -- III.f319

“Parlarem de la rebel·lió en el *Sisè* quan parlarem de les virtuts, i en l’*Onzè* quan parlarem de l’obediència dels religiosos”.

• 11 i 04 -- III.f324,a la fi de la fi d’un tractat

“(Tornarem a l’orgull) en el *Quart*, quan parlarem de humilitat, quan tractarem de la primera beatitud, i en l’*Onzé*, quan tractarem de la humilitat religiosa”.

• 11 (?) -- III.f427v

“En l’*Onzè* (?) fem menció del mèrit de la vida i mort del nostre Redemptor Jesucrist”
(*mèrits distribuïts pel Papa en absolucions*).

• 11 -- XII.27

“(Que congregació de religiosos és millor que solitud) podràs veure en l’*Onzè* precedent, on havem tractat de vida religiosa”.

• 11 -- XII.378 (=Regiment 22)

“(Els clergues, si no estan a l’ofici divinal, deuen entendre en oració o en estudi de la Bíblia) com *davall* havem a ensenyar en l’*Onzè*”. [Temps correcte quan s’escrigué el *Regiment*].

• 11 (i 03) -- XII.381 (=Regiment 25)

“De les penes dels infants borts parlarem en el *Terç*, en el Tractat de luxúria, i en l’*Onzè*, en la matèria de borderia”.

(*Onzè* segons els tres mss., *onzè capítol* en les ed. del 1484 i 1499.)

• 11 -- XII.859, inici

“Quant és de les altres verges que fan a Déu vot de llur virginitat... havem ja dit llargament en l’*Onzè*, parlant dels estaments religiosos (i *damunt* n’havem queucom dit quant a açò qui toca els hòmens generosos)”.

Resum temàtic: De l’adveniment de l’Anticrist / Dels set dons del Sant Esperit / De castedat dels religiosos / Els treballs del Salvador / La peresa, gran perill per a eclesiàstics i religiosos / De vida activa i contemplativa / De l’estament religiós (dels mendicants) / Del cant eclesiàstics, com se deu fer / Irreverència / Obediència / Humilitat / Congregació millor que solitud / Que han de fer clergues que no estan a l’ofici divinal.

EL DOTZÈ DEL CRISTIÀ

12 -- I.4: “El *Dotzè* tracta com (Déu, al cristià) relleva pel bon regiment de tota la cosa pública, ço és a saber, a tots els senyors i a tots llurs súbdits, segons diverses formes i maneres de viure”.

12 (2^a i 1ª meitat) -- *Carta a l’infant Martí*, del 1392:

“He proposat d’acabar-vos el llibre que em faés començar, on sia posat *El regiment reial*. I us soplec que fassatz trelladar el llibre que he ordonat *De cavalleria i bon Regiment de la cosa pública*”.

12 *Regiment de la cosa pública* (després dins *Dotzè* 357-395)-- *Dones* 246,fi:

“Moltes terres se prenen sense tot dret... Veure en aital presó de terra què s’hi pertany ni què s’hi requer, en el senyor i en el vassall, és matèria fort llarga. Per què lleixem-la estar de present, car esta matèria havem tocada en el llibre apellat *De regiment de la cosa pública*”.

• 12 -- III.98

“Sobre aquesta matèria no vull pus dir, que en altres parts nós en convé parlar, especialment en el *Dotzè*, on se tracta del Regiment civil dels homes i de les dones segons llur estament”.

• 12 -- III.102,fi

“De la matèria dels tirans havem a parlar en el *Dotzè*, quan parlarem de la diferència que ha entre ver rei i tiran (i de la fúria havem a tractar *davall*, quan parlarem del pecat de ira)”.

• 12 -- III.211,fi

“Interrogat Ferus, filòsof, què era mal home en dignitat posat, respòs que ‘estàtua daurada i ase coronat i serpent escalfada i diable encarnat’. En les quals quatre paraules donà a entendre gran sentència, així com expøndrem en el *Dotzè*, quan parlarem dels mals regidors”.

• 12 -- III.218

“Déu toll les senyories als grans senyors per les injúries que fan a llur poble. D’aquesta matèria havem a parlar en el *Dotzè* quan tractarem del Regiment del món”.

• 12 -- III.223

“Lo príncep pot transportar les riqueses de l’home mal en bo... Açò havem a tractar en el *Dotzè*”.

• 12 -- III.223

“Posen alguns que el príncep podria prendre les riqueses d’aquell que n’ha moltes i n’usa mal, i dar-ne part al pobre que bé n’usaria... D’açò havem a tractar en el *Dotzè* quan parlarem del poder que han els prínceps sobre els vasalls”.

• 12 -- III.237

“Prudentment pugnar per bon estament de la multitud és cosa a Déu placent i a l’home fort meritòria, així com el *Dotzè*, que és del Regiment de la cosa pública, ho ensenya”.

• 12 -- III.288

“Dels drets reials parlarem... en el *Dotzè* quan parlarem de l’estament reial o de la governació de la cosa pública”.

• 12 -- III.f27v

“Lleixem estar ací... històries de poetes (sobre dones comanades a persones no fiables), car en el *Dotzè* ha lloc esta matèria”

• 12 -- III.f166v

“(sobre embriguesa) dels reis i dels prínceps aparrà mills en el *Dotzè*, on havem a tractar del Regiment dels prínceps”. [Nota marginal: “Nota que en el XIIen tracta del regiment dels prínceps”].

• 12 -- III.f195v

“Veuràs en el *Dotzè* com els antics consellaren a cavallers d’exercitar contínuament en armes..., i veuràs aquí mateix com entre els millors homes que es poden elegir per ferir en batalla són carnicers, ferrers, fusters, pedrers..”.

• 12 -- III.f217v

“En el *Dotzè* parlarem dels consellers dels prínceps”.

• 12 -- III.f249v

“Antigament, si una donzella fornicà, tantost la matava hom, com havem a tractar en el *Dotzè*”.

• 12 -- III.f263

“Que els infants d’un adulteri són dolents havem dit en el *Dotzè*, parlant dels borts”.

• 12 -- III.f263v

“Fills borts són en gran perjudici de la cosa pública, segons en el *Dotzè* havem ensenyat”.

• 12 -- III.f296v,fi

“(De la vera noblesa) havem a parlar en el *Dotzè*, quan parlarem de cavalleria i de noblesa mundanal”.

• 12 -- III.f277v

“Les alcavotes corrompen la cosa pública, com havem ensenyat en el *Dotzè*”.

• 12 -- III.f325v

“(Del salari dels jutges) havem a parlar en el *Dotzè*, quan farem menció dels jutges i oficials de la cosa pública”.

- 12 -- III.f334v

“(Comunitat s’ha a mantenir per amigable conversació de les gents) com en el *Dotzè* havem a ensenyar”.

- 12 -- III.352

“Dels reis i prínceps és ja dit queucom *damunt*, i aparrà mills en el *Dotzè*, on havem a tractar del *Regiment dels prínceps*, i del *Regiment de la cosa pública i estament*”.

- 12 -- III.f378v

“(Sobre les coses necessàries al bon conseller daré més detalls) tant en el *Setè* (*ms* ‘*Sisè*’) quan parlarem de providència (*ms* ‘*prudència*’), de la qual és especial espècie consell, com veurem en el *Dotzè* quan parlarem del Regiment de la cosa pública”.

- 12 -- III f.381v

“(Sobre secrets i falses confessions hi ha més detalls en el *Dotzè*) en la matèria com deuen els prínceps jutjar, i quin és llur poder”.

EL TRETZÈ DEL CRISTIÀ

13 -- I.4: “El *Tretzè* tracta com relleva el cristià per menaces de les grans penes, i per promissions dels sobirans béns celestials”.

- 13 -- I.8

“En el *Tretzè* havem a parlar de la glòria de paradís”.

- 13 -- I.113

“Jeremies (*Plors* 4) parla molt gracioses paraules... les quals havem a expondre en el *darrer llibre*, quan parlarem de l’estament de glòria”.

- 13 -- I.173

“L’error dels epicuris (que amb la mort s’acaba tot) serà destruïda en el *Tretzè*, on havem a provar que és altre estament menys [més?] d’aquest, que s’apella benauïrança; perquè ací no·n cal pus parlar.

- 13 -- I.271

“Quina cosa és glòria eternal diu-se en el *Tretzè*, que parla de pena i de glòria”.

- 13 -- I.284,fi

“El pacte de glòria entre Déu i nós... se pot provar per diverses parts de la santa Escriptura, les quals no vull al·legar de present per esquivar prolixitat i multitud de paraules, car basta tractar aquesta matèria en el *Tretzè*, on és el seu lloc especial”.

- 13 -- I.288

“En paradís (haurà) goigs accidentals (per obres privilegiades com martiri, etc., qui s’appellen ‘auréoles’. D’açò parlarem pus alt i pus llong en el *darrer llibre*”.

- 13 [al ms xxx] -- II.148

“(Pensar en la mort) provoca hom a menysprear el món... En parlarem quan tractarem de la matèria de la mort en el [xxx] llibre”.

- 13 -- II.194

“(Dels vint fonaments de la vanitat --sanitat, fortalesa, etc.--) parlarem en el *Tretzè*”.

- 13 -- II.201,fi

“D’aquesta terribilitat de fortuna del món havem a parlar en el *Tretzè*, quan provarem que benauïrança no està en bona fortuna”.

• 13 -- III.185

“La dignitat del mortal, i correspondència justa que ell ha a eternal pena, és per molts posada diversament, així com havem a tractar en el *Tretzè* quan parlarem de la eternitat de la pena infernal”.

• 13 -- III.235

“La multitud dels elets és fort gran, segons que el *Tretzè* ensenya”.

• 13 -- III.280

“Les altres penes dels damnejats... responen a la malícia de la voluntat..., així com en el *Tretzè* havem a declarar”.

• 13 -- III.287,fi d’una secció

“D’aquesta matèria parlarem en el *Tretzè*, on havem a tractar de pena i de glòria”.

• 13 (i 05)-- III.317

“No contrastant que Déu sàpia la vida de cascú quan deu durar, amb tot això ha dispòst que pot ésser el contrari... (com) és dit llongament en el *Quint* en la matèria de predestinació, i en el *Tretzè* en la matèria de la vida de l’home”.

• 13 (i 12,*davall*) -- XII.68,fi del primer tractat

“De benauïrança no parla pus de present, car açò ha propi lloc en el *Tretzè*, (però) *davall* en el segon tractat n’haurem a fer alguna poca de menció, així com la matèria que hi cau ho mostra”.

• 13 -- XII.81

“De la gloriosa ciutat (de Déu) parlarem al següent llibre, que és el *Tretzè* (on parlarem també de les males ciutats... quan parlarem d’infern)”.

• 13 -- XII.374 (=Regiment 18)

“No és ver que en tot cas sigui vanitat i pecat voler nom i fama..., com en el *Tretzè* apar”.

• 13 -- XII.906

“Com se deja fer als prínceps en llur mort per confortar llur esperança..., açò trobaràs ordenat en el *Tretzè*, en el Tractat de la mort”.

Resum temàtic: L’estament de glòria / La benauïrança (contra els epicuris) / De pena i de glòria / El pacte de glòria entre Déu i nós / Els vint fonaments de la vanitat / L’eternitat de la pena infernal / La multitud dels elets / La vida de l’home / La gloriosa ciutat de Déu (i les males de l’infern) / Voler nom i fama, sempre és vanitat? / Un Tractat de la Mort.

ALTRES OBRES

• *Àngels* (i *Summa theologica* IV) -- Vida 2.2

“La tercera part dels àngels rebel·là... La manera estec aquesta, parlant curtament, car aquesta matèria ja l’havem posada en el *Llibre dels Àngels* i en la *Summa theologica*, libro quarto.”

• *Dones* (i *Sermonari santoral*) -- Vida 10.7.1

“De la celestial benauïrança parlí a la fi del *Llibre de les Dones*, i en un sermó que fiu de *Tots Sants* que és en el *Sermonari santoral*, per què no cal repetir una mateixa cosa tantes

vegades”. [Veg. *Dones* cap. 387-395. Capítols transcrits en el *Cercapou*, compilació feta per un anònim. Veg. ed. ENC 85, pp. 14ss.]

- **Vida** -- *Àngels* 2.15

“(Quins serveis feia a Jesús l’àngel deputat a ell) açò havem a dir en el llibre apellat *De la vida de Jesucrist*”.

- **Vida** -- *Àngels* 5.12

“(De com a Jesús ministrava especial àngel) havem a parlar en el llibre de la preciosa *Vida del Salvador*”.

- **Vida** -- *Dones* 316,fi

“(El nostre Salvador ha sofert per nós grans mals), així com havem a declarar en el llibre qui és apellat *De la vida de Jesucrist*”.

- **Summa philosophica** I.1 -- III.55

“(Dels remeis a purgar-se de la ignorància, segons Severus) he parlat en el *Primer llibre* de la *primera part* de la *Summa philosophica*, en el començament, tractant de la metafísica veritat en els següents capítols, i açò per endreçar els estudiants i aquells qui pregonament cerquen ciència. De present basta ço poc que dit n’havem ací pels llecs, que no es curen molt d’entendre en estudi de ciència”.

- **Summa theologica** -- *Vida* 3.52

“(la qüestió si Maria veia en vida la divinal essència), en la *Summa theologica*, si a Déu plau, la veuràs tractada, en son propi lloc”.

- **Summa theologica** -- *Vida* 6.9

“Sobre el baptisme mouen els doctors grans dificultats que no són per persones llegues; perquè les entenc a tractar en la *Summa theologica*, quan serem en la matèria dels sacraments de l’Església catòlica”.

- **Summa theologica** II -- *Vida* 1.11

“Ací divisa el teòlec més i mills (sobre els anys de vida preordenats)..., mas per no torbar el cap als llecs, lleixo-ho de present, car d’açò havem tractat en la *Summa theologica*, en el llibre segon”.

- **Summa theologica** IV -- *Vida*, ms Dominics de Val. f29v

“Moltes altres raons (per què el Salvador volia encarnar-se) hi assignen els doctors; s’han a dir en el quart llibre de la *Summa theologica*”.

- **Summa theologica** IV -- *Vida* IV.60

“La voluntat de l’home (no) pot ésser forçada per estels, així com en el quart llibre de la *Summa theologica* havem a ensenyar”.

- **Summa theologica** V -- *Vida*, ms de València, f20v

“Les altres raons que en la matèria (de la puríssima concepció de la Verge) s’aporten trobaràs en el quint llibre de la *Summa theologica*, on aquesta matèria és llargament tractada”.

- **Summa theologica** VI -- *Vida*, Preàmbul, 5

“Pus viu que aquest llibre s’havia a ordenar pels llecs, m’ha convengut de lleixar innumerables qüestions i dificultats que els doctors teòlegs han mogut sobre la vida de nostre Salvador; per què, (per) tot això que ací lleixo remeto al sisè llibre de la *Summa theologica*, la qual acabaré après que aquest llibre [la *Vida*] sigui fet”.

- *Summa theologica* VII -- Vida 4.22

“En la matèria (per què Jesucrist volia ésser circumcís) mouen els doctors moltes dificultats, les quals no fan per persones llegendes; perquè les lleixo de present tractar fins al setè llibre de la *Summa theologica*, on entenc a tractar esta matèria”.

- *Summa theologica* VII --Vida 7.51 i 52

“(Sobre juraments i sobre usura) veuràs llargament en el llibre de la *Summa theologica*, en la matèria de jurament”.

- *Summa theologica* -- Vida 7.50

Al·lusió, segons Ivars, op. cit, p. 107, nota 86b (Sobre els impediments)

- **Primer llibre Dominical de sermons**, inici (=Ars praedicandi) -- III.684

“Ensenya’ns Tul·li com confortar la memòria per art especial, com en summa he posat en el començament del *Primer llibre dominical de Sermons*; i açò per tal que aquells qui han a predicar sense gran dificultat poguèssin remembrar les coses que han a dir”. [Vegeu l’ed. de l’Ars del pare Martí, p. 326: “Dixit Tullius in sua *Arte memorandi* quod oportet bene artificialiter memoratum esse... Sine labore potest haberi prompte multa nomina et numeros”]

- **Sermonari Santoral** (i Dones) -- Vida 10.7.1

“D’aquesta matèria de la celestial benauïrança parlí a la fí del *Llibre de les Dones* --i en un sermó que fiu de Tots Sants que és en el *Sermonari santoral*--, per què no cal repetir una mateixa cosa tantes vegades”.

- **Exposició de la Regla dels Frares Menors** (i *De religio*) -- Dones 306

“(Actes vedats als religiosos, com vendre, comprar, donar, permutar, llogar (*i onze més*)... i molts d’altres els quals he posat en l’*Exposició de la Regla dels Frares Menors*, sobre el capítol de pobretat, i en el llibre apellat *De religio*”.

- **De religió** (i *Exposició de la Regla dels Frares Menors*) -- Dones 306

- **Llibre de vicis i de virtuts** -- Dones 249

“De cascuna d’aquestes males filles (d’avarícia) podria hom fer un gran tractat, de què de present no em curo, per acurtar aquest llibre. I així mateix car de cascuna de les dites filles havem a parlar en el vulgar *Llibre de vicis i de virtuts*”.

- **Llibre de virtuts** -- Àngels 2.6

“A la paciència podeu ajustar els remeis dats contra impaciència en el *Llibre de virtuts*”.

Exemples de referències a d’altres llocs en el mateix llibre:

I.22: “(els jueus ignoren) sa pròpia Llei, que el temps los ensenyà en què Jesucrist devia venir... així com *davall* appar clarament en aquest llibre en el cap. 306”.

I.22: “Diu sant Agostí: ‘jo no crec a l’Evangeli...’; la qual paraula com se deja entendre apparrà *davall* llongament en el cap. 301”.

- I.112: “segons aparrà *dejús* quan parlarem (de Mahoma) en el capítol [xxx]”.
- I.144: “havem dit *dessús* ja en el [xxx] capítol, i *dejús* en parlarem en el [xxx] capítol”.
- I.215: “(que Roma dega ésser estada... cap de tota la religió cristiana) apar clarament... *dessús* en el capítol 176”.
- I.291: “Si dius ‘Per quina justícia nostre Senyor Déu dóna per culpa d’un poc temps pena eternal’? dic-te que d’açò havem quelcom tocat *dessús* en el capítol que és 151”.
- II.19: “les raons *dessús* al·legades en el [xxx] capítol”.
- II.204: “Parlant *dejús* de vida contemplativa tocarem aquesta matèria llongament”.
- III.22: “de la malícia (dels cruels opressors) faem *damunt* menció quant parlam de crueltat, en el [*espai al ms., a l’incunable ‘C’*] capítol d’aquest llibre”.
- III.24: “ignorància en aquells que són sense tot pecat no és pecat..., segons *davall* havem declarar [a l’*incunable ‘declarat’*] en aquest tractat mateix” (veg. cap. 41).
- III.27: “Cascú que dret sàpigui... veurà que sovint és que molts sofiren mal i penes sense ninguna culpa llur; i açò veuràs pus llargament en el *deè tractat* d’aquest llibre”.
- III.65: “els grans mals que fa pecat, dels quals parlarem *dejús* en el tractat (*espai al ms; a l’incunable ‘VI’*) d’aquest llibre”.
- III.100: “Quina justícia fa Déu comunament dels cruels, veges-lo *davant* a XV (ed. XI) capítols après aquest, en aquell que comença «Grans eximplis»”.
- III.198: “La matèria de l’obra li dóna bonesa o malícia, així com *damunt* havem ensenyat en el capítol que comença «La primera sentència», en aquell pàrraf «Segonament deu atendre a la causa material»” (veg. cap. 158).
- XII.42: “De regiment (de poble) havem a veure en el *terç tractat* d’aquest llibre”.
- XII.65 (cf. cap. 75 i 80): “*davall*, quan tractarem de la cosa pública”.
- XII.101: “Del regiment per bona llei... havem a tractar en la *terça part*”.
- XII.272: “D’aquesta matèria de fugir havem a parlar *davall*... en un capítol qui comença «Gran dificultat», i en el següent, qui comença «Fugir a tot fet d’armes» (veg. cap. 287 i 288).

Indicacions bibliogràfiques per a lectures més avançades

- III.75: “Quants són els mals que aquesta mala cobejança procura a la nostra ànima, posa·ls sant Gregori en el *segon* llibre dels seus *Morals*, quaix en el començament, los dits del qual no he ací posat per esquivar proximitat de paraules”.
- XII.135: “Del pom que es féu Aristòtil per prolongar sa vida... havem llong tractat en el *Libro de pomo*”. [Investigadors que havien llegit i entès *llongament a tractar* es demanaven si el *De pomo* seria una obra perduda d’Eiximenis.]
- XII.351: “De la noblesa de cor (de César August, de Juli Cèsar, de Carles Magne (sic!!), etc.) posà moltes nobles històries Titus Livius, les quals lleixo per esquivar proximitat de paraules”.
- I.137 fi: “Si vols saber més (sobre com s’escriuen els inicials de Jesucrist), veges el *Derivador* en el vocable de ‘crisis’, i el Brito i el Papies i el *Catholicon* en el vocable de ‘xps’, i aquí trobar-ho-has llarg. Emperò, per tal quant me tem que no sia massa llarg en mos dits, i que no enuig aquells qui ací estudien, lleixo-ho anar de present”.

Altres observacions

Vida 6.6-9 (Sobre el baptisme: de la seva dignitat; de les seves tres espècies): No hi ha cap al·lusió al *Deè* del *Cristià*, dedicat als sacraments. El projecte haurà estat abandonat.

Terç...??: “De la segona espècia d’avarícia, la qual és simonia, tractarem en el *Deè*, on havem a parlar dels sacraments eclesiàstics..., i com se pot en ells pecar per simonia o per sacrilegi, o per quina-que altra via. És ver que per tal quant els homes del món han sovint mester aquestes dues matèries damunt dites, i molts qui hauran *aquest* llibre no hauran el dit *Deè* [al ms *Seté*], per tal he proposat que, amb l’ajuda de nostre senyor Deu, digui **ací** queucom, i curt i breu, d’aquestes dues matèries damunt dites, per alguna direcció i fort relevament de treball d’aquells qui aquest llibre hauran. I qui pus copiosament ne voldrà de cascuna, recórrega als dits llibres damunt al·legats” [*observeu el plural*].